

ЦИФРОВА ЕПОХА? ВОНА І МОЯ ТЕЖ!

Медійна та інформаційна грамотність:
ключ до забезпечення прав людей
старшого віку на участь у цифровій епосі

Департамент
інформаційного суспільства
DGI(2022)03

Авторка
Професорка, докторка
Ен Германс

Англійське видання: *The Digital Era? Also my Era!*

Усі запити щодо відтворення або перекладу всього або частини цього документа слід направляти до Директорату з питань комунікації у м. Страсбург (F-67075 Strasbourg Cedex або publishing@coe.int). Всю іншу кореспонденцію стосовно цього документа слід направляти до Генерального директорату прав людини та верховенства права.

Макет та обкладинка:
Департамент інформаційного суспільства
Рада Європи

Фото: Ен Германс, Shutterstock

Ця публікація не редагувалася Редакційним відділом SPDP для виправлення граматичних помилок та помилок типографії.

© Рада Європи, травень 2022 р.

ЦИФРОВА ЕПОХА? ВОНА І МОЯ ТЕЖ!

Медійна та інформаційна грамотність:
ключ до забезпечення прав людей
старшого віку на участь у цифровій епісі

Авторка

Професорка, докторка Ен Германс

Рада Європи

Зміст

Стислий виклад	2
Список скорочень	4
Вступ	5
Цифрова рівність для всіх.....	7
Пандемія коронавірусу: каталізатор цифрових перетворень суспільства	7
Вразливі групи та цифрові бар'єри	8
Від нормативної бази до реалізації	10
Увага усього світу до населення старшого віку	10
Проблема адаптації до мінливого суспільства	12
Цифрова рівність для всіх: спільна глобальна перспектива.....	17
Медійна та інформаційна грамотність: ключ до участі у цифровій епісі.....	18
Використання інтернету особами старшого віку	18
Особи старшого віку: нецільова аудиторія проєктів з медійної грамотності	20
Час діяти.....	24
Навчання осіб старшого віку: залучення до «нового світу» з урахуванням життєвого шляху й досвіду	24
Як сприяти поширенню медійної грамотності	25
Від простого користування цифровими пристроями до активного і креативного використання медіаконтенту громадянами.....	26
Свобода вираження та МІГ – «будівельний матеріал» демократії	27
Gerontoludics: все про веселе «навчання через гру»	28
Як працювати з дезінформацією та «фейковими новинами»	29
Пропаганда та дезінформація: потужна зброя у воєнний час	30
Вплив хибної інформації на нашу щоденну поведінку	31
Медійна освіта, дружня для усіх осіб будь-якого віку: проєкт OdigO-project у Лапландії (Фінляндія).....	32
Фінляндія – лідер міжнародних рейтингів	32
Проєкт OdigO: Osaavia aikuisten ja ikääntyvien digitaitojen ohjaajia Lappiin (Кваліфіковані тренери з цифрових компетенцій для дорослих та старшого населення у Лапландії)	33
Погляд у майбутнє.....	34
Список літератури	38

Стислий виклад

Старіння у цифровому суспільстві

Старіння нашого суспільства є одним з «мегатрендів» XXI століття, що суттєво впливає не тільки на життя старших людей, але й створює можливості та виклики для всіх. Сьогодні майже 20% населення складають особи віком понад 65 років; у 2070 році їхня частка сягне вже 30%. Як же організувати наше суспільство, щоб в його основі лежала повага до людської гідності, свободи, демократії, рівності, та щоб усі могли жити й ставати старшими без дискримінації? Саме з цих питань ми й почнемо, щоб з'ясувати, як другий мегатренд – цифрова трансформація – впливає на процеси й виклики та як ми можемо відреагувати на нього. Як цифровізація може підтримати активне і здорове старіння, покращити якість життя, допомогти старшим людям повернути собі незалежність і зробити їх повноцінними членами суспільства, а також змінити парадигму з «вразливих страшних людей» на «цінних старших людей». У протистоянні мегатрендам старіння й цифровізації ключову роль відіграють компетенції Медійної та інформаційної грамотності (МІГ). Зосередимось на цих аспектах.

Цифровізація, що орієнтована на людину, відповідає на виклики демографічних змін

Технології вирішують найбільші світові виклики й так само можуть вирішити проблеми демографічних змін. Обидва мегатренди матимуть успіх лише тоді, коли зміни адекватно та в належний спосіб вирішуватимуть щоденні проблеми людей всіх поколінь, створюючи доступні, інклюзивні середовища для людей будь-якого віку, що дозволять усім вести здоровий та активний спосіб життя, активно брати участь у житті суспільства, а також задовольнятимуть щоденні життєві потреби.

Політика цифровізації повинна надавати можливості особам та бізнесу рухатися до орієнтованого на людину, сталого та більш процвітаючого майбутнього. Головними елементами цифрового переходу є захист прав людини, демократія та верховенство права. Висновки Ради ЄС від 12 жовтня 2020 року «Права людини, участь та добробут людей старшого віку в епоху цифровізації» та висновки Міністерської конференції Ради Європи «Штучний інтелект – розумна політика. Виклики для медіа та демократії» 10-11 червня 2021 р. можна розглядати як довідкові документи, в яких представники уряду бажають за будь-яких обставин забезпечити людям старшого віку знання, навички та інформованість стосовно безпечного та інформованого доступу до цифрового середовища й реалізацію їхніх прав.

Медійна та інформаційна грамотність

Старші люди як важлива гетерогенна група населення з різними потребами та різним освітнім і навчальним досвідом мають право на одержання необхідних знань, навичок та ставлення для здобуття медійної й інформаційної грамотності так, як їм це зручно, не кваплячись та відповідно до індивідуальних цілей. Держави, медійні платформи та громадянське суспільство зобов'язані надати можливість старшим користувачам створювати та передавати інформацію відповідно до їхніх потреб та інтересів, а також допомагати зрозуміти важливість свободи вираження поглядів, свобод та плюралізму медіа для демократії. У цифровому суспільстві XXI століття, що створює нові способи участі у політичному житті, старші люди також мають право на розширені можливості громадянина; критично оцінювати, мудро користуватися та доповнювати інформацію й медіаконтент; розуміти, як боротися з мовою ворожнечі та кібербулінгом в інтернеті; розуміти етичні проблеми, пов'язані з доступом до інформації та її використанням; а також використовувати цифрові носії та інформаційно-комунікативні технології для підтримки рівності, свободи слова і демократії.

Час діяти

На сьогодні старші дорослі люди одержують набагато менше уваги при отриманні МІГ, ніж діти та молоді люди. Вони не вважалися цільовою аудиторією цього процесу з різних причин. *Чи це сталося тому, що медійна грамотність вже інтегрована в офіційну освіту для молодшого покоління? Чи через інструментарний фокус на можливість працевлаштування? Чи тому, що відсутнє чітке поняття, хто є «старшою» особою і як вони люди навчаються?* «Невидимість» старших людей у статистичних опитуваннях населення є болючим фактом через вікове обмеження (74 роки), яке є одним з критеріїв виключення респондентів із більшості опитувань. В результаті цього медійна та інформаційна грамотність не сприймається як важіль забезпечення прав людини для осіб старшого віку, а також прав на активне й гідне старіння та участь у нашому цифровізованому суспільстві.

Всі зацікавлені сторони, особливо держави-учасниці, мають визнати власну роль та відповідальність щодо медійної грамотності. Вони мають бути готовими вести довгострокові проекти МІГ, брати в них участь та фінансувати їх. Ця відповідальність має поширюватися на всіх зацікавлених сторін, здатних охопити громадян усіх вікових груп і надати їм певні можливості там, де вони наразі знаходяться, створюючи нові мережі поширення знань і навичок МІГ. Для всіх громадян, оскільки у цифровому суспільстві, яке постійно змінюється, не існує так званих «цифрових носіїв» – людей, що вже народилися з цифровою грамотністю та готові на все відповісти; кожен в деякому сенсі є своєрідним емігрантом, який потребує підтримки, щоб «зростати» у цифрову епоху.

Список скорочень

BAGSO	Німецька національна асоціація організацій осіб старшого віку
DESI	Індекс цифрової економіки та суспільства
FRA	Агентство ЄС з основних прав
ІКТ	Інформаційно-комунікаційні технології
МОП	Міжнародна організація праці
УДД	Установи довгострокового догляду
МІГ	Медійна та інформаційна грамотність
МІРАА/РІС	Мадридський міжнародний план дії щодо старіння та Регіональна стратегія його реалізації
МСЄ	Міжнародний союз електрозв'язку
OdigO	Проєкт «Кваліфіковані інструктори з цифрових компетенцій для дорослих та старшого населення у Лапландії» (OdigO)
ОЕВГ	Робоча група відкритого складу з питань старіння
UNIDOP	Міжнародний день осіб старшого віку
ВООЗ	Всесвітня організація охорони здоров'я
WTISD	Всесвітній день телекомунікацій та інформаційного суспільства

Вступ

Протягом останніх років цифровізація змінює наш світ, наше життя та робочі процеси. Всі ми невідворотно стали частиною цієї цифрової трансформації у повсякденному житті – як професійному, так і особистому. Цифрові навички й компетенції потрібні нам для адаптації до цих змін. Будь-хто повинен вміти належно та на власний розсуд реагувати на потреби й вимоги цифровізації незалежно від віку, освіти чи походження. Медійна та інформаційна грамотність як ключ до інформації, спілкування й участі в суспільстві є частиною державної відповідальності для забезпечення права на освіту, свободи вираження поглядів і демократії для всіх громадян.

Під час нещодавньої пандемії коронавірусу можливості цифрової інформації, цифрового спілкування та усіх видів цифрових інструментів виявилися критично важливими як ніколи. Коли пандемія охопила Європу, інтернет став ключовим засобом інформування, навчання, торгівлі, віддаленої роботи, покупок, ігор та інших форм розваг, а часто й важливим інструментом зв'язку з рідними, святкування, вшанування пам'яті, одержання медичної інформації та послуг. Доступ до засобів цифрового зв'язку та часте використання інтернету стали необхідністю не тільки у професійному житті. Всі повинні були мати змогу користуватися інтернетом та інтегруватися у цифрову епоху.

Стало ясно, що доступ до інтернету слід вважати «загальним благом», настільки ж важливим, як електроенергія чи вода, і що цифрова грамотність є критично важливим елементом спілкування. Поки що не вдалося зробити це повсякденною реальністю для всіх, хто цього потребує, особливо для груп громадян старшого віку. Посилене використання цифрових інструментів продемонструвало потенціал цифровізації, але також виявило слабкі місця нашого суспільства у сенсі нової цифрової нерівності. Цифрові технології можуть сприяти здобуттю нових навичок та соціальної взаємодії, заохочувати незалежне та автономне життя, й покращити керування медичними і соціальними послугами та їх надання старшому поколінню. Втім, далеко не всі можуть рівноправно користуватися цими благами. Пандемія коронавірусу підкреслила нерівність доступу до цифрових технологій як в межах певних груп населення, так і при взаємодії окремих груп.

Для осіб старшого віку існує більша ймовірність виключення з цифрового світу; вони частіше стикаються з обмеженнями через відсутність досвіду при спробі доступу до товарів та послуг, які все частіше пропонуються в режимі онлайн. Цифрове виключення обмежує можливості для активних та здорових людей старшого віку, зокрема їхню участь у соціальному та економічному житті. Проблема не тільки в тому, щоб розширити можливості людей старшого віку, надати їм доступ до цифрових технологій та підвищити рівень цифрової грамотності. Необхідно забезпечити відповідний дизайн цифрових послуг, що враховуватиме особливості різних вікових груп, та їхню доречність, а також етичне та безпечне цифрове середовище, доступне для будь-якого віку, з урахуванням розмаїття старшого населення. Все це стало зрозумілим під час пандемії, локдаунів та встановлених соціальних обмежень. Це один із тих уроків, яких нас навчило наше суспільство та які ми тепер повинні реалізувати на практиці. Нова функція, яку цифрові комунікації прийняли на себе для старшого покоління, висвітлила нову потребу в цифровій грамотності як ключовому елементі активного старіння, соціальної інклюзії та участі в суспільному житті.

Більше того, це усвідомлення привернуло увагу осіб, що формують політики, до потреби навчити осіб старшого віку медійній та інформаційній грамотності. Це вмотивувало їх швидко взяти на себе ініціативу із залучення всіх до нашого цифрового та швидкозмінного суспільства. Лише спільними зусиллями ми зможемо відкрити двері до грамотності та розкрити секрети прекрасного цифрового світу як для моїх колег у професіях, де раніше нічого не знали про цифрові комунікації, так і для професіоналів старшого віку, яким допомагали асистенти й секретарі. Останнім часом було зворушливо регулярно бачити громадян старшого віку, які брали участь в онлайн-зустрічах, що часто їм допомагали члени сім'ї або сусіди; так вони могли відновити зв'язок з рідними та всім іншим, що сьогодні може запропонувати світ. Вони прагнули прямого особистого контакту та водночас мали зв'язок з іншими людьми та різними сферами суспільства.

Той факт, що Рада Європи зайнялась питаннями громадян старшого віку та медійною грамотністю, є формою тлумачення цього питання як частини забезпечення дотримання прав людини протягом усього життя в усіх його сферах. Сповідувати принцип «інклюзії для всіх» недостатньо; необхідно реалізувати конкретні ініціативи. Сподіваюся, ця доповідь стане джерелом натхнення для політиків, зацікавлених осіб та, попри все, (активних) громадян старшого віку. Сподіваюся, що цей текст стане для них заохоченням... і що всі зацікавлені особи й політики глибше усвідомлять цінність та права громадян старшого віку та ... їхні законні сподівання на відповідну підтримку.

На завершення цієї «подорожі» цифровою епохою очима громадян старшого віку хотілося б подякувати багатьом людям. Тим, хто приніс цифровий світ до асоціацій громадян старшого віку, експертів у різних галузях, які надихнули мене та надали внутрішню інформацію, а також тих людей старшого віку, які ніколи не припиняють вчитися та яких вік ні в чому не обмежує! Крім того, хочу особливо подякувати Мішель та Шону за увагу, технічну та лінгвістичну допомогу на цьому шляху, а також не в останню чергу – Раді Європи, яка вшанувала мене запрошенням на посаду консультанта з питань осіб старшого віку та цифрової грамотності.

Професорка, докторка Ен Германс

Цифрова рівність для всіх

XXI століття характеризується швидкопоширюваною цифровізацією. Цифрові технології можуть сприяти здобуттю нових навичок та соціальній взаємодії, заохочувати незалежне та автономне життя й покращити керування й надання медичних і соціальних послуг. Необхідність, викликана пандемією коронавірусу, продемонструвала, що використання телемедицини є ефективним методом надання медичних послуг за умови скорочення особистих контактів пацієнтів та лікарів. Втім, далеко не всі можуть рівноправно цим користуватися. Пандемія проявила нерівність доступу до цифрових технологій серед населення залежно від певних груп. Як нам зрозуміти відсутність можливостей для важливих груп населення та як покращити значущу участь у цифровому світі?

Пандемія коронавірусу: каталізатор цифрових перетворень суспільства

Під час нещодавньої пандемії COVID-19 можливості для одержання цифрової інформації та доступу до цифрового зв'язку стали важливими як ніколи. Поки пандемія котилася континентами, інтернет став ключем до інформації, навчання, торгівлі, віддаленої роботи, покупок, ігор та інших форм розваг. Також він часто ставав необхідним інструментом зв'язку з нашими рідними й близькими, для святкування, вшанування пам'яті та одержання інформації про медицину й послуги.

Доступ до засобів цифрового зв'язку та часте використання інтернету стали необхідністю не тільки у професійному житті. Користуватися інтернетом та інтегруватися у цифрову епоху повинні були вміти абсолютно всі. Стало зрозуміло, що «цифрова революція» – або четверта промислова – не мала історичних прецедентів та розвивалася експонентно, а не лінійно. Цифровізація стала першим нагальним питанням порядку денного Всесвітнього економічного форуму 2020 року¹. Уряди, телекомунікаційні та ІТ-компанії з усього світу працювали разом для запровадження негайних заходів, щоб сприяти збереженню зв'язку між країнами.² Міжнародні організації закликали до прискореного налагодження співпраці між приватним та державним секторами з метою спільного реагування на безпрецедентні медичну та економічну кризи, щоб забезпечити належне обладнання мереж з огляду на збільшення цифрового трафіку, допомогти країнам захистити їхні цифрові можливості й інфраструктуру в майбутньому та забезпечити всім доступ до цифрових послуг.³ Уряди на всіх політичних рівнях усвідомлювали, що доведеться брати на себе відповідальність за розробку цифрових стратегій та політик для розгляду переваг і викликів цифрової трансформації нашого суспільства. Трансформація, в центрі якої – людина, і що базується на основних правах, свободах і цінностях, які формують основу нашого демократичного суспільства, повинна забезпечити гідну «цифрову інклюзію» для всіх людей, що увійшли до цифрової епохи.

¹ Фань Ц. та Сяо Ю. (2020)

² Гріфін В. та О'Галлоран Д. (2019).

³ Всесвітній економічний форум (2020). *Спільний план дій цифрового розвитку та Заклик до реагування на кризу, спричинену пандемією COVID-19.*

Доступ до інтернету: пріоритет у сільській місцевості

«Сільські регіони Іспанії роками страждають від серйозної проблеми скорочення населення, – заявляє докторка Кармен Квінтанілья, президентка Afammer, недержавної організації сімей та жінок у сільському середовищі. – Через відсутність інфраструктури та послуг чимало молодих людей полишають свої села в пошуках пристойніших умов життя. Наші найменші муніципалітети старішають, а люди старшого віку все більше почуваються самотніми та покинутими напризволяще. Нам дуже важливо навчитися користуватися перевагами нових інформаційно-комунікаційних технологій, щоб забезпечити старшим громадянам повноцінну реалізацію їхнього потенціалу. Ми повинні зруйнувати цифровий бар'єр, від якого страждають наші старші покоління».

Таким чином, Асоціація сімей та жінок сільського середовища (Afammer) розробила програму «Цифрове світло для сільських місцевостей», за допомогою якої громадяни старшого віку набули базових навичок користування інтернетом для спілкування, пошуку інформації та навіть здійснення покупок. Програма «Зв'язок у селі» (Connect in Rural) допоможе особам старшого віку самостійно одержувати такі послуги, як електронний банкінг чи онлайн-запис до лікаря, у повсякденному житті.

«Ми всім завдячуємо старшим поколінням. Ми не хочемо кидати їх напризволяще. Ми розраховуємо, що громадянське суспільство, бізнес та уряд підтримають їх. Це не тільки наше зобов'язання, а й знак кращого суспільства», – завершує президентка Кармен Квінтанілья.

(Ciudad Real, 14 березня 2022 р.)

Вразливі групи та цифрові бар'єри

Посилене використання цифрових інструментів продемонструвало потенціал цифровізації, але також виявило уразливість нашого суспільства перед новою цифровою нерівністю. Під час коронавірусної кризи цифрові бар'єри посилювались. Це своєрідна прірва між людьми з достатнім знанням цифрових технологій та доступом до них та людьми, які цих знань і доступу не мають. Такі бар'єри виникають нерівномірно в межах спільнот на основі гендеру, географічного розташування, рівня прибутку та віку. Глобальний цифровий бар'єр вже стає однією з найсерйозніших проблем досягнення рівності у XXI столітті. Більше третини світового населення не користуються інтернетом. Більшість людей, які не мають до нього доступу, живуть у країнах, що розвиваються. Африка є континентом з найменшим рівнем участі у цифровій трансформації. В усіх країнах якісне використання інтернету стало серйозним викликом у школах та університетах для дітей та студентів з числа груп національних спільнот, а також для сімей, що проживають у віддалених регіонах, малозабезпечених громадян та осіб старшого віку, які не мають цифрової грамотності.

Вік також став причиною виникнення нерівності стосовно використання інтернету, і це особливо проявилось під час локдаунів та періодів дотримання соціальної ізоляції. В усьому світі, від Рованіємі до Кейптауна, люди старшого віку скаржились про відсутність соціальних зв'язків з родичами й друзями, а також озвучували потребу в компетенціях та навичках для здійснення успішного доступу до цифрової інформації чи послуг.

Звісно, категорія людей старшого віку не є однорідною, коли йдеться про користування інтернетом. В межах цієї категорії вміння користуватися інтернетом так само залежить від етнічного походження, рівня освіти та доходу. Втім, у кожній демографічній субкатегорії серед людей старшого віку відмічено нижчий рівень використання інтернетом порівняно з молодшим.⁴ Вони знаходяться на негативному боці цифрового бар'єру, оскільки ця концепція не тільки визначає, хто користується і не користується інтернетом, але й вимірює градацію цифрового виключення. Поки інтернет все більше проникає у повсякденне життя, люди, які ним не користуються, все більше ризикують потрапити в скрутне становище та втратити частину переваг.

Літературні джерела приписують виникнення цифрового бар'єру, який негативно впливає на життя людей старшого віку, внутрішнім характеристикам таких людей, наприклад, низький рівень комп'ютерної грамотності, технофобія, незрозуміння корисності речей, фізичні або когнітивні проблеми. Втім, низькому рівню використання інтернету старшим поколінням також сприяє «ейджизм».

Ейджизм визначається як форма дискримінації та упередження, стереотип, лише тому, що людина вже старшого віку. Це маргіналізує людей старшого віку, призводить до неповаги до них та змушує їх почуватися зайвими. У мультфільмах, по телебаченню та в інтернет-рекламі людей старшого віку часто зображують у негативному світлі, змальовуючи їх як технофобів, які весь час все забувають, залежать від інших та поводяться як діти. Ейджизм є перешкодою до рівного ставлення до людей старшого віку та забезпечення їхніх повноцінних основних прав.⁵

Дуня Міятович, Комісарка Ради Європи з прав людини з 2018 року, відстоювала права осіб старшого віку під час пандемії коронавірусу, говорила про заходи обмеження волі та ризики соціального виключення. *«Заходи з обмеження свободи є абсолютно необхідними та критично важливими для життя», – заявила вона 20 березня 2020 року, але попередила про ризик погіршення «і без того загостреного питання соціальної ізоляції людей старшого віку», яке безпосередньо впливає на їхній стан здоров'я, включно з психічним станом. ...Поточна ситуація також продемонструвала неспроможність великих інституційних організацій забезпечити довгостроковий догляд для людей старшого віку під час перебування у фізичній ізоляції. Навіть за відсутності загрози смертельного вірусу такі установи часто вчиняють численні порушення прав людини, включно з насильством та неналежним поведінням, особливо через відсутності застосування підходу на основі прав людини при розробці та забезпеченні довгострокового догляду, а також через хронічний брак ресурсів».*^A

^A Рада Європи (2020). Заява: *Older persons need more support than ever in the age of the Covid-19 pandemic*, Strasbourg, доступна на: www.coe.int/en/web/commissioner/-/older-persons-need-more-support-than-ever-in-the-age-of-the-covid-19-pandemic, доступ здійснювався 9 травня 2022.

⁴ Макдоно К. (2016).

⁵ Батлер Р.Н. (1969).

Від нормативної бази до реалізації

Цифрова інтеграція є важливою умовою для забезпечення прав осіб старшого віку на участь у повноцінному суспільному житті. Концепція старіння та тлумачення прав осіб старшого віку пройшли чималий розвиток за останні десятиліття: від спроб захисту людей старшого віку до підходу, що базується на дотриманні прав людини та забезпечує активну участь усіх людей у мінливому суспільстві.

Увага усього світу до населення старшого віку

Старіння, демографічні зміни та старіючі суспільства були внесені до порядку денного міжнародних установ та урядів усіх рівнів ще майже 50 років тому. У другій половині ХХ століття очікувана тривалість життя зросла і для жінок, і для чоловіків. Феномен «старіючих суспільств» виник через зростаючу кількість людей, що досягають старшого віку, та скорочення народжуваності. Завдяки цим тривалим демографічним змінам виникли можливості та виклики для розробки політики та розбудови суспільства на всіх рівнях.

Наукові дослідження підкреслили добросовісність старших поколінь, які зламали чимало стереотипів щодо невідворотного занепаду, що супроводжує старіння. Було запроваджено зміну парадигми щодо старіння: поняття «успішного старіння» все частіше ототожнювали з так званою парадигмою «активного старіння». Концепція використовувалася у політичних стратегіях та стосувалася післявоєнних поколінь здорових та освічених людей, так званих «молодих старих» або «нових людей старшого віку», які рухалися до виходу на пенсію.

Генеральна асамблея ООН у своїй **резолуції 33/52 від 14 грудня 1978** визнала потребу привернути увагу всього світу до серйозності проблем старшого покоління, частка якого у світовому населенні продовжує зростати, та вирішила організувати **Всесвітню асамблею з проблем старіння** із залученням експертів з Держав-учасниць, спеціалізованих агентств та зацікавлених організацій, таких як Міжнародна організація праці (МОП) та Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ). Асамблея пройшла у Відні у 1982 році та мала стати форумом для запуску міжнародної програми дій, спрямованої на забезпечення економічної та соціальної стабільності людям старшого віку, а також надання їм можливостей долучитися до національного розвитку.

Віденський міжнародний план дій з проблем старіння став першим міжнародним інструментом для розгляду проблем старіння, забезпечивши основу для розробки політик та заходів. До нього входили рекомендації щодо заходів - проведення досліджень, збору та аналізу даних, навчання й освіти, а також рекомендації для таких секторів: охорона здоров'я та харчування, захист споживачів, житло та довкілля, сім'я, соціальний добробут, гарантований дохід та освіта. Метою Плану дій було посилення можливостей урядів та громадянського суспільства щодо ефективного вирішення проблем старіння населення, а також розгляд потенціалу розвитку та потреб осіб старшого віку. Цей план став підґрунтям для подальшої розробки інших планів дій, нових установ та стратегій до цього часу.

Принципи Організації Об'єднаних Націй відносно людей старшого віку організовані навколо таких тем:

- Незалежність
- Дотримання принципу участі
- Самореалізація
- Гідність
- Турбота

Вони відображують необхідність створення балансу між інтеграцією людей старшого віку в суспільство з одночасним визнанням їхніх особливих потреб.

Принципи було ухвалено резолюцією Генеральної Асамблеї №46/91 від 16 грудня 1991 р.^A

^A Принципи Організації Об'єднаних Націй відносно людей старшого віку, доступно за посиланням: www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/olderpersons.pdf.

Разом з Принципами ООН відносно людей старшого віку від 1991 року було ухвалено **Політичну декларацію та Мадридський міжнародний план дій з проблем старіння від 2002 року**, перший спеціалізований міжнародний стандарт стосовно проблем осіб старшого віку, старіння та споріднених політик.

Згідно з конвенціями, рекомендаціями та резолюціями інших спеціалізованих структур ООН, зобов'язання всіх Держав-учасниць щодо дотримання всіх прав та основних свобод людини, їх захисту та реалізації, а також згідно зі **Статутом Організації Об'єднаних Націй та Загальною декларацією прав людини**, нарешті з'явилася нормативна база для розробки політик щодо проблем старіючого населення на національному рівні. Цю базу активно розвивають та адаптують. Міжнародні агентства створили відповідні інструменти та відреагували на зміни й виклики, що належали до їхньої компетенції. На їхньому прикладі можна побачити, як створюються, реалізуються чи змінюються нормативні бази.

Нещодавно було ініційовано глобальну боротьбу з ейджизмом, що пов'язана з *«Відкритою робочою групою з питань старіння» (OEWG)*, створеною 21 грудня 2010 р. Генеральною асамблеєю ООН (резолюція №65/182). Робоча група розглядає наявну міжнародну нормативну базу щодо прав осіб старшого віку та визначає можливі недоліки й оптимальні способи розв'язання проблем, включно з розглядом можливостей реалізації інших інструментів та заходів, у разі необхідності.⁶

Загальний огляд ідей та законодавчих ініціатив ООН та інших міжнародних структур на кшталт ЄС, Ради Європи, ВООЗ, включно з деякими оцінками та тлумаченнями від міжнародних урядів та НГО, було складено, проаналізовано та опубліковано (2021 р.) у формі доповіді **«Боротьба з ейджизмом та шлях до активного соціального громадянства для осіб старшого віку»**.⁷ І хоча акцент було зроблено на оцінці й майбутньому Європейської соціальної хартії для розвитку й забезпечення прав осіб старшого віку, ця публікація широко стосується загального розвитку концепцій ейджизму, демографічних змін та прав осіб старшого віку. Оскільки автори «Боротьби

⁶ Організація Об'єднаних Націй (2022), *12-а сесія Відкритої робочої групи з питань старіння*.

⁷ Дорон І та Квінн Г. (2021).

з ейджизмом та шляху до активного соціального громадянства для осіб старшого віку» використовували опитувальники з питаннями «відкритого типу» і надсилали їх до урядів та правозахисних організацій, з'явилася можливість дослідити вплив пандемії коронавірусу COVID-19, а саме використання та потреби у цифрових технологіях для гарантування соціальної інклюзії людей старшого віку. Хоча деякі країни зазначали, що пандемія «кристалізувала» проблеми осіб старшого віку, з якими вони зіткнулися в установах довгострокового догляду (УДД), у відповідях двох країн (Болгарії та Угорщини) підкреслювалась необхідність поширення цифрових засобів зв'язку та боротьби з «цифровим бар'єром».

Проблема адаптації до мінливого суспільства

Чи саме усвідомлення під час пандемії коронавірусу, коли ми засвоїли уроки цифровізації суспільства, змусило нас підкреслити необхідність цифрової інклюзії та МІГ? Ні, хоча вплив коронавірусної кризи навряд чи можна переоцінити за наявності фундаментальної динаміки, що існувала вже протягом тривалого часу, та нагальної потреби у негайних змінах. Ми більше не могли чекати відповідальної реакції як від політиків, так і від суспільства. Це дійсно прискорило процеси, які сприяли участі осіб старшого віку в цифровому перетворенні нашого суспільства. Згідно із зазначенням Ради Європи у **Рекомендації CM/Rec (2014)2 Комітету міністрів державам-учасницям стосовно заохочення прав осіб старшого віку (19 лютого 2014 р.):** необхідно реалізувати чинні міжнародні стандарти щодо прав людини та нормативні бази, а також «слід вжити додаткових зусиль для проведення оцінки недоліків у системі захисту...»⁸. Це означає, що загальні стратегії та пріоритетні ініціативи є нескінченними історіями, відкритими для інтегрування нових аспектів, які мають зайняти постійне місце у загальній стратегії.

Огляд європейських та міжнародних політичних рішень і керівних принципів стосовно цифрової інклюзії осіб старшого віку за останні роки виявив деякі актуальні аспекти:

- У 2010 році ЄС запустив ініціативу «**Цифровий порядок денний для Європи**».⁹ Один із заходів передбачав таке: «Підвищення рівня цифрової грамотності, навичок та інклюзії», не лише для професійного навчання, розширення можливостей працевлаштування та економічного зростання, але й для включення всіх без винятку до цифрової епохи. *«Це означає розширення прав і можливостей задля навчання, творчості, залучення та здобуття впевненості в собі й уміння користуватися цифровими засобами, – зазначали автори, – але й здійснення повсякденних дій в інтернеті, від подання заяви на працевлаштування до сплати податків чи замовлення квитків...»* Комісія просувала декілька програм та ініціатив для людей старшого віку (65-74 роки), малозабезпечених, безробітних та людей, що не отримали повну освіту, з наміром подолання цифрового бар'єру. Втім, здається, що у цьому десятилітті (2010-

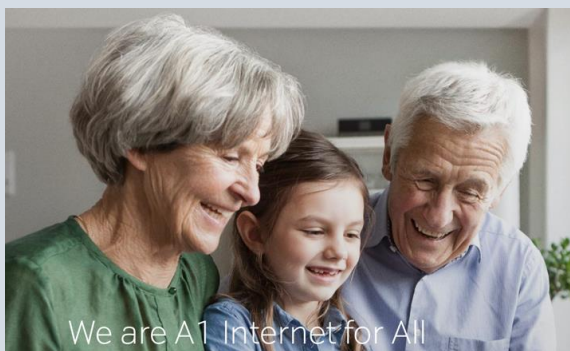
⁸ Рада Європи (2014): У 2014 році Комітет Міністрів запропонував ухвалити декілька ініціатив для реалізації наявних прав людини та принципів для захисту людей старшого віку, а також зазначив про необхідність проведення їх оцінки через 5 років. Вся одержана інформація була опублікована у збірці «Просування прав людей старшого віку». Вона описує «законодавчі механізми» у кількох державах-учасницях, створені з метою гарантування та реалізації прав людей старшого віку, а також широкий набір споріднених взірцевих практик. У відповідності до принципу «Автономія та участь» Польща описала операційну програму «Цифрова Польща 2017-2020» із виділенням спеціалізованого бюджету на поширення цифрової інклюзії осіб старшого віку з метою організації та розвитку навичок користування цифровими технологіями (використання інтернету та споріднених послуг, як-от: подання електронних заяв до державних органів на оформлення документів, користування месенджерами тощо) для осіб віком 65+; у першу чергу програма стосувалася мешканців сільських місцевостей.

⁹ Європейська комісія (2010). *Цифровий порядок денний для Європи*.

2020) інтенсивне поширення курсів з ІКТ для здобуття необхідних цифрових навичок та компетенцій, як-от австрійський проєкт «Цифровізація для всіх» (Digitalisierung für Alle),¹⁰ було більше вийнятком. Це також можна побачити у загальному звіті та національних звітах, представлених на Міністерській конференції Європейської економічної комісії ООН (ЄЕК ООН) з питань старіння «Стале суспільство для осіб будь-якого віку/ Реалізація потенціалу довготривалого життя» (Лісабон, Португалія, 21- 22 вересня 2017 р.). Конференція завершила третій цикл огляду та оцінки (2012-2017) Мадридського міжнародного плану дії щодо старіння та Регіональної стратегії його реалізації (MIPAA/RIS), однак цифрова трансформація суспільства та цифрова грамотність не входили до її порядку денного.¹¹ Четвертий цикл проведено у Римі 16-17 червня 2022 р.¹²

Місцеві групи старших людей – рушійна сила поширення цифрової грамотності

З 1995 року регіональна організація Österreichischer Seniorenbund (Асоціація людей старшого віку Австрії) започаткувала у Відні курси комп'ютерної грамотності та інтернету, які досі успішно проводяться. До 2010 року інші організації людей старшого віку теж створили аналогічні курси, спершу в м. Зальцбург, потім у Верхній та Нижній Австрії, тож сьогодні всі 9 регіонів пропонують навчання для осіб старшого віку для набуття навичок користування інтернетом. У той час найбільший провайдер мобільного зв'язку та інтернету А1 вирішив профінансувати такі види діяльності та надав технічну підтримку й навчальні матеріали для місцевих груп людей старшого віку. У 2011 році компанія А1 започаткувала ініціативу «Інтернет А1 для всіх» (Internet für alle), в якій активно брали участь національні організації людей старшого віку. Водночас уряд Австралії спільно з організаціями громадян старшого віку Австрії^В створив національну ініціативу «fit4internet» у 2018 році, яка пропонує навчання для осіб віком 60+.

Гайнц К. Бекер (Heinz K. Becker), колишній генеральний секретар Österreichischer Seniorenbund: мотивом для створення таких ініціатив із навчання користуванню інтернетом понад 25 років тому було відкриття так званого «нового вікна у світ» для покоління, яке не змогло розвинути цифрові навички у професійному житті. В основному передбачалося, що такі компетенції стануть незамінною культурною технікою, настільки ж важливою, як вміння писати й читати. Наразі такі курси з набуття цифрових навичок охоплюють понад 4000 місцевих груп людей старшого віку. Саме ця місцева структура австрійських організацій людей старшого віку, до яких входять мешканці майже кожного великого села чи містечка, формує підґрунтя, завдяки якому старші покоління Австрії мали чудову можливість розвивати й покращувати рівень медійної грамотності протягом останніх 30 років.

^А Haberfelner, A. (2018) We are A1 Internet for All, A1 Stories, available at: www.a1stories.com/blog/we-are-a1-internet-for-all/, доступ здійснювався 15 травня 2022.

^В Korosec I. (без дати). Інтерв'ю: "Die Digitalisierung ist für uns alle so wichtig!", OSB, достано за посиланням: <http://www.seniorenbund.at/wissenswertes/interview-die-digitalisierung-ist-fuer-uns-alle-so-wichtig>, доступ здійснювався 15 травня 2022.

¹⁰ Спонсор: Федеральне міністерство соціальної політики, охорони здоров'я, догляду та захисту споживачів спільно з Австрійським інститутом прикладних телекомунікацій; розпочато у 2018 р.

¹¹ ЄЕК ООН (2017). *Міністерська конференція з питань старіння: Стале суспільство для осіб будь-якого віку: Реалізація потенціалу довготривалого життя*.

¹² ЄЕК ООН (без дати). *Постійна робоча група з питань старіння*.

- Зважаючи на величезні зміни, спричинені пандемією коронавірусу, відповідно до попередніх опцій та з усвідомленням потреби у прискорених заходах, ЄС нещодавно запустив у дію декілька нових планів. Один з них – «**Цифровий компас 2030» (2030 Digital Compass)**.¹³ Він визначає конкретні строки реалізації амбіцій ЄС у сфері цифровізації до 2030 року. План створений довкола чотирьох основних елементів: навички, уряд, інфраструктура та бізнес. Перший елемент – населення з цифровими навичками – стосується цільових показників оволодіння базовими цифровими навичками. Володіти ними мають щонайменше 80% населення. Цілі та заходи, безпосередньо спрямовані на осіб старшого віку, до плану не включені. Держави-учасниці мають на власний розсуд реалізувати цілі за фінансової підтримки від ЄС.

Наступні виділені аспекти чіткіше спрямовані на загальну стратегію демографічних змін та важливість цифрової інклюзії громадян старшого покоління:

- Призначення Дубравки Шуїці на посаду Віцепрезидентки Комісії ЄС з питань демократії та демографії,¹⁴ рішення інтегрувати політики старіння до всіх політичних сфер, а також запровадження «підходу з огляду на життєвий цикл» (life-cycle approach), який демонструє, як досвід дитинства та прояви соціально-економічної нерівності, накопичені протягом життя людини, впливають на її життя у старшому віці – все це є важливим будівельним матеріалом для суспільної політики, яка має враховувати численні виклики демографічних змін, розбіжності та труднощі, що виникають як в окремих регіонах, так і у відносинах між ними.

Дубравка Шуїця, Віцепрезидентка Комісії ЄС з питань демократії та демографії (2019-2024 рр.) у своїй програмній доповіді на Конференції з питань майбутнього Європи, викликів та можливостей старіння в Європі», спільно проведеної Мариборським університетом та Словенією, яка здійснювала головування у Раді ЄС (29 листопада 2021 р.), зазначила таке: *«Ми починаємо старіти від моменту народження. Ми мусимо сприяти розумінню, солідарності та відповідальності, а також обміну знаннями між поколіннями. Будуючи*

конструктивний наратив довкола демографічних змін та питань старіння, ми укріплюємо наші спільноти та демократію, забезпечуємо їм здатність жити у майбутньому... У своїй ролі я зосереджуюся проблемах усього життєвого циклу людини, від прав дітей до прав осіб старшого віку. Старіння є питанням не лише старших людей. На кожного із нас, зокрема молодих осіб, впливають перспективи тривалішого життя. Старіння створює для нашої економіки, суспільства та демократії не тільки виклики, але й чимало можливостей».^A

^A ec.europa.eu/commission/commissioners/2019-2024/suica/announcements/vice-president-suica-delivers-keynote-speech-videoconference-event-conference-future-europe-and_en

¹³ Європейська комісія (2021). *Цифровий компас 2030: європейський шлях для цифрового десятиліття*.

¹⁴ Європейська комісія (без дати). *Дубравка Шуїця*.

- Найактуальнішими стали **Висновки Ради ЄС «Права людини, участь та добробут осіб старшого віку в епоху цифровізації» (12 жовтня 2020 р.)**¹⁵ та **Висновки Трійки головування в Раді ЄС: Трійка головування в Раді ЄС про активне старіння: Німеччина, Португалія та Словенія**, Держави-учасниці, які спільно виконували функції головування у Раді Європейського Союзу протягом 18 місяців, від липня 2020 року до грудня 2021 року. У цих висновках Ради ЄС, складених восени 2020 року у відповідь на першу хвилю COVID-19, зазначено, що люди старшого віку страждають як від вірусу, так і від соціальних обмежень. У них також вітається курс ЄС на затвердження підходу на основі прав людини у політиках стосовно старіння населення; такий курс є серйозним поштовхом для держав-учасниць щодо розробки політик у сфері старіння в цілому та цифрової інклюзії людей старшого віку. Ці висновки Ради ЄС є надзвичайно цікавими, якщо розглядати їх у ширшому соціально-політичному контексті, а не так, ніби вони просто впали з неба або були написані у брюссельському офісі. І хоча ми не можемо провести глибинний аналіз процесу ухвалення рішень (а це безумовно варто було б зробити), ми все ж зупинимось на декількох аспектах:

Звітність Федерального уряду базується на рішенні німецького Бундестагу від 1994 року. У кожному законодавчому періоді обирається одна тема, після чого незалежні експерти складають звіти. Цього разу було обрано цифровізацію. Не так давно, у серпні 2020 року, поки Німеччина головує у Раді ЄС, Німецька національна асоціація організацій осіб старшого віку (BAGSO) опублікувала заяву¹⁶ стосовно «Восьмого урядового звіту щодо проблем осіб старшого віку»¹⁷, головною темою якого були люди старшого віку та цифровізація. Серед коментарів та критики BAGSO зазначила, що *«засмучена відсутністю у Восьмому урядовому звіті належної уваги до теми цифрової освіти та розвитку навичок, навіть незважаючи на те, що популяризація технологій та медійної грамотності є ключовою передумовою до успіху в наданні цифрових можливостей людям старшого віку, щоб допомогти їм приймати поінформовані рішення щодо користування такими можливостями»*.¹⁸

BAGSO (*Bundesarbeitsgemeinschaft der Seniorenorganisationen*), Національна асоціація організацій осіб старшого віку, є парасольковою організацією, що складається приблизно зі 120 суспільних організацій та вже кілька років наголошує на важливості ініціатив, спрямованих на покращення цифрової інклюзії всіх людей, особливо старшого віку. У 2017 році BAGSO опублікувала позиційний документ «Люди старшого віку в цифровому світі». А Головною темою у ньому було впровадження використання інтернету у повсякденному житті старших людей. У ньому також визначалися потенційні перешкоди та необхідні заходи для надання позитивних можливостей, які пропонує інтернет та які є доступними й безпечними для всіх.

Вплив процесу цифровізації на життя у старшому віці можна побачити у сферах надання житла, догляду, мобільності та медичних послуг, а також у створенні соціального простору. Експертна комісія ідентифікувала цифрові технології, актуальні для всіх цих сфер життя, визначила нові розробки та

¹⁵ Рада ЄС (2020). Покращення добробуту осіб старшого віку в епоху цифровізації: ухвалені висновки Ради.

¹⁶ BAGSO (2020). *Люди старшого віку та цифровізація*.

¹⁷ Федеральне міністерство Німеччини у справах сім'ї, старших людей, жінок та молоді (2020). *Achter Altersbericht - Ältere Menschen und Digitalisierung*.

¹⁸ BAGSO (2020). *Люди старшого віку та цифровізація*.

оцінила їхній вплив на життя у старшому віці. З результатами оцінки можна ознайомитись у наведеному вище звіті. Оскільки Експертна комісія презентувала звіт у січні 2020 року, вплив коронавірусної кризи не враховувався при проведенні аналізу. Потреба у цифровому зв'язку в ситуаціях соціальної ізоляції та локдаунів була визначена лише починаючи з березня 2020 року. Тим не менше, вплив цього звіту, обговорень та презентацій стосовно збігу обставин пандемічної кризи та відповідальності уряду Німеччини, яка головує у Раді ЄС, однозначно був важливим для подальшої розробки візії щодо «старших людей та цифровізації» у Німеччині та Європі.^B

^A BAGSO (2019), Older people in a digital world, available at:

www.bagso.de/fileadmin/user_upload/bagso/06_Veroeffentlichungen/2020/BAGSO_Position_Paper_Older_persons_in_a_digital_world.pdf, accessed 18 April 2022.

^B Мережа неприбуткових організацій AGE Platform Europe (2020). Посилення захисту прав осіб старшого віку в епоху цифровізації. Досвід, засвоєний під час пандемії коронавірусу», спільна онлайн-конференція міністерства Німеччини-AGE-BAGSO, доступно за посиланням:

www.age-platform.eu/event/strengthening-older-people's-rights-times-digitalisation---lessons-learned-covid-19, accessed 18 April 2022 p.

Нижче наводимо деякі актуальні ініціативи за підтримки уряду Німеччини, Федерального міністерства у справах сім'ї, старших громадян, жінок та молоді (BMFSFJ):

- Проект «*Digitaler Engel - sicher, praktisch, hilfsbereit*» («Цифровий янгол – надійний, корисний, помічний»)¹⁹ та центр обслуговування «*Digitalisierung und Bildung für ältere Menschen*» («Цифровізація та освіта для старших громадян») спрямовані на просування активної участі старших людей у нашому суспільстві та надання їм можливостей жити самостійним, самовизначеним життям у дедалі більш цифровізованому суспільстві.
- Автобус з мобільною групою радників проекту «*Digitaler Engel*» («Цифровий янгол») подорожує Німеччиною, хоч і з деякими обмеженнями під час пандемії, щоб надати людям старшого віку особисту, реальну підтримку на місці та допомогти опанувати цифрові послуги.²⁰ Особисті зустрічі допомагають презентувати цифрові послуги, відповідати на конкретні запитання та зменшити рівень страху. «Цифрові янголи» тісно співпрацюють з наявними місцевими структурами, такими як *Mehrgenerationenhäuser* (міжпоколінні центри) та *Seniorenbüros* (агентства для обслуговування громадян старшого віку). Проект приділяє особливу увагу сільській місцевості.
- Організація BAGSO вже декілька років стверджує, що необхідно надавати структурну й фінансову підтримку людям, які вже не працюють (як молоді та студентам) в опануванні ними навичок цифрової грамотності. У 2021 році було запущено ініціативу «*Digitalpakt Alter*» (Цифровий пакт для старших людей). Було створено близько 100 «*Erfahrungsorten*», та понад 6000 людей старшого віку мали змогу розширити власні цифрові компетенції.²¹

¹⁹ Digitaler Engel (без дати). *Про проект.*

²⁰ Федеральне міністерство у справах сім'ї, старших людей, жінок та молоді (2019). «Цифровий янгол» розпочинає тур Німеччиною.

²¹ DigitalPakt Alter, (без дати). *Про нас.*

«Пандемія коронавірусу надала цьому питанню надзвичайної та безпрецедентної актуальності. Під час періоду соціального дистанціювання та обмежень контактів із зовнішнім світом чимало людей старшого віку навчилися розпізнавати можливості, які пропонують цифрові інформаційно-комунікаційні технології, та почали все більше користуватися ними. Наприклад, можна згадати хоча б всі відеодзвінки з рідними, всі цифрові платформи для об'єднання сусідів, створені з метою організації взаємодопомоги та взаємопідтримки, а також медичні консультації, які все частіше відбуваються за допомогою відеозв'язку. Втім, пандемія також чітко показала, що не всі люди старшого віку мають доступ до інфраструктури, необхідної для цифрової участі в суспільстві. Дуже часто людям не вистачає не тільки знань, але й фінансових засобів для придбання цифрового обладнання.^A

Докторка Франциска Гіффай, Федеральна міністрка у справах сім'ї, старших громадян, жінок та молоді, Передумова, Восьмий звіт щодо проблем старших людей та цифровізації.

^A Bundesministerium für familie senioren frauen und jugend (2020), Люди старшого віку та цифровізація, доступно за посиланням: www.bmfsfj.de/resource/blob/159708/ed36ad230d6038b9f0a439fb03ddf35b/achter-altersbericht-kurzfassung-englisch-data.pdf, доступ здійснювався 18 квітня 2022.

Цифрова рівність для всіх: спільна глобальна перспектива

14 грудня 1990 року Генеральна Асамблея ООН резолюцією № 45/106 визначила **1 жовтня** як **Міжнародний день осіб старшого віку (UNIDOP)**. З гаслом «Цифрова рівність для всіх» як головною темою відзначення цієї дати у 2021 році,²² поява цього дня у календарі є відображенням потреби в доступі до цифрового світу та значущій участі у ньому для всіх людей, а особливо для старшого покоління. Згідно з ЄЕК ООН,²³ вимагаються заходи для виконання таких завдань:

- Забезпечити рівний доступ до товарів та послуг із залученням цифрових технологій через участь в ініціативах з розробки інфраструктури та політики, які полегшують доступ до онлайн-послуг, як-от: «держава у смартфоні», електронний банкінг, електронна торгівля, електронне навчання та дистанційні медичні послуги; та роблять їх дружніми до користувача, підтримуючи при цьому офлайн-доступ до них.
- Підвищити рівень цифрової грамотності з метою зменшення розриву у здобутті цифрових навичок шляхом забезпечення навчання з безпечної й захищеної навігації цифровими середовищами, включно з можливостями навчання різних поколінь та обміну знаннями

²² Підрозділ інклюзивного соціального розвитку при Департаменті ООН з економічних та соціальних питань (UNDESA DISD, 2021). *Цифрова рівність для громадян будь-якого віку – Міжнародний день осіб старшого віку в ООН-2021 (UNIDOP)*.

²³ Робоча група ЄЕК ООН з питань старіння (2021). *Старіння у цифрову епоху*.

між членами однієї вікової групи, а також вжиття заходів для боротьби з ейджизмом для заохочення людей старшого віку до участі у цифровому світі.

- Використати потенціал цифрових технологій для активного і здорового старіння, добробуту й розширення прав і можливостей людей старшого віку, зокрема шляхом цифрової комунікації для зменшення почуття самотності й соціальної ізоляції, а цифрових технологій, які можуть сприяти можливостям незалежного життя у старшому віці.
- Забезпечити захист прав осіб старшого віку в цифровій епісі через створення етичних, прозорих та безпечних цифрових середовищ та послуг за допомогою політик, які захищають гідність, автономність та приватне життя, а також вимагають вільної та інформованої згоди на використання цифрових технологій.

Це означає, що цифрова грамотність є важливим аспектом забезпечення цифрової інклюзії людей старшого віку, але умови та очікувані результати навчання зі здобуття цифрової грамотності є частиною ширшого середовища для життя. Крім того, здобуття цифрової грамотності вимагає деяких політичних кроків від розробників політики. Скорочення розриву між віковими категоріями осіб, залучених та не залучених до цифрового суспільства, збільшення цифрової інклюзії та активної участі людей старшого віку залежать від поваги та ролей, які люди старшого віку мають у суспільстві, до якого належать. Цифрова грамотність має розглядатися як одна з найважливіших культурних потреб, як і вміння читати й писати, що відкриває вікно у світ знань та інформації, а також у світ культури і розваг залежно від індивідуальних інтересів та потреб кожного громадянина. Крім того, цифрова грамотність є ключем до критично важливого розуміння медіа та інформації, а також до участі у цифрових соціальних та політичних платформах. Це важіль, який керує цифровою участю у розбудові демократії.

Медійна та інформаційна грамотність: ключ до участі у цифровій епісі

Усвідомлення потреби у цифровій медійній та інформаційній грамотності (МІГ) вже призвело до стимулюючих ініціатив, починаючи з останніх десятиліть ХХ століття. З метою оптимізації цифрових компетенцій усіх груп населення уряди, інтернет-сервіси, школи та всі види груп громадянського суспільства створили ініціативи для різних груп населення (учнів, учителів, професіоналів у сфері медіа, інформації, виробництва та управління...), що часто підкреслюють принцип «цифрової інклюзії для всіх». Втім, у дослідженнях та стратегіях стосовно цифрової інклюзії та нарощування цифрових можливостей осіб старшого віку як групу регулярно виключають з цієї сфери. Оскільки все більше сервісів переходить в онлайн-режим, старші люди потребують МІГ; від них вимагається опанування необхідних навичок для функціонування у середовищі, що зазнало цифрового перетворення; якщо ж вони не мають цих навичок, їм загрожує виключення з суспільства. Як же зрозуміти місце людей старшого віку у цьому світі та як вдовольнити їхню потребу в МІГ?

Використання інтернету особами старшого віку

Хоча в усіх видах опитувань часто використовується категорія віку, нам мало що відомо про те, як особи старшого віку користуються інтернетом. Принаймні ті, яким виповнилося більше 74 років. Це відбувається тому, що у дослідженнях, спрямованих на «всі вікові групи»,

«найстарша» вікова група респондентів – це зазвичай люди віком від 65 до 74 років. Аналогічно нещодавно було проведене дослідження «Формування цифрового майбутнього Європи» (Shaping Europe's Digital Future) з докладним тематичним аналізом по різних країнах, але групи респондентів за віком варіюються лише в межах 16-74 років.²⁴ Хіба таке невключення людей, старших за 74 роки, не є упущенням? Коли дослідники шукають інформацію про ставлення і поведінку «усього населення» та представляють результати для «всього населення», «всіх вікових груп», «цифрової інклюзії для всіх» тощо, чи припустимо ігнорувати людей, старших за 74 роки?

Звісно, ми вітаємо та цінуємо дослідження, які проводяться серед конкретних молодших груп. Ніхто не заперечує, що дослідження з нарощування потенціалу необхідні у зв'язку з можливостями працевлаштування та економічним зростанням наших промислових галузей та послуг, але... не можна залишати старше покоління віком понад 74 роки осторонь так, ніби цих людей не існує або вони не варті дослідження чи інтерпретації порівняно до інших вікових груп. Однак є потреба у всебічному дослідженні, яке охоплює всі вікові групи.

Саме це зробило Агентство ЄС з основних прав (FRA) у 2020 році у відповідь на запит від Німеччини як тодішньої голови Ради ЄС. Агентство підготувало довідковий документ на підтримку конференції «Посилення захисту прав осіб старшого віку в епоху цифровізації». Незважаючи на доволі складну методологію дослідження, Агентство змогло залучити майже 35 000 осіб віком від 16 років, включно з особами віком 75+.²⁵ Основні результати дослідження безумовно є актуальними:

- Цифровий бар'єр між поколіннями є досить значним та з віком посилюється. Дослідження основних прав за 2019 рік виявило, що 20% людей віком 75+ років користуються інтернетом хоча б іноді, тоді як 98% респондентів віком 16-29 років користуються ним постійно.
- Якщо говорити про вік, користувачі та некористувачі інтернету діаметрально протилежні: в межах усього населення серед тих, хто не користується інтернетом, переважають старші громадяни, а серед користувачів інтернету – навпаки, переважають молодші.
- Серед користувачів інтернету частота його використання зменшується з віком.
- Результати показують, що у використанні інтернету велику роль відіграє освіта, незважаючи на вік; втім, старші вікові групи громадян, які мають вищу освіту, користуються інтернетом частіше.
- Починаючи з 45 років, можна спостерігати чітку схему використання інтернету: серед старших вікових груп інтернетом найчастіше користуються для підтримки соціальних контактів та пошуку інформації про державні послуги; при цьому ці люди менше звертаються до інтернету для здійснення операцій онлайн-банкінгу та покупок. Серед молодших громадян ситуація інша.

²⁴ Європейська комісія (2021). *Індекс цифрової економіки та суспільства (DESI)*.

²⁵ Агентство ЄС з основних прав (FRA, 2020). *Вибрані результати дослідження щодо віку та цифровізації*.

- Ті, хто не користується інтернетом, вважають головною перешкодою відсутність необхідних навичок. На другому місці зазначена відсутність зацікавленості (якщо ті ж самі дії можна виконати без застосування інтернету), на третьому – відсутність доступу до інтернету.

Під час пандемії COVID-19 вимоги щодо соціальної дистанції створили особливу проблему для людей старшого віку, оскільки чимало з них живуть самі та не завжди мають обладнання або знання з використання цифрових інструментів для підтримки соціальних контактів. Люди старшого віку зазнали серйозного впливу пандемії, особливо ті, що проживають в установах довгострокового догляду або мають певні проблеми зі здоров'ям.²⁶

Фізична відстань не повинна призводити до соціальної ізоляції. Соціальні контакти необхідні для підтримки здоров'я та добробуту. Якщо людина старшого віку відірвана від сім'ї та друзів, це загострює її відчуття самотності та вразливості, особливо якщо вона не залучена до цифрового світу. У контексті поширення цифровізації послуг у багатьох країнах ЄС для людей, які не мають цифрових навичок чи грамотності, стало майже неможливо одержати доступ до державних послуг. **Звіт Агентства ЄС з основних прав за 2021 рік** підкреслює важливість застосування підходу на основі прав людини до старіння та відображення цього підходу в усіх актуальних ініціативах і політиках, включно із запровадженням заходів для поширення політики соціальної інклюзії.²⁷ У новому дослідженні, розпочатому в 2022 році щодо «Старіння у цифровому суспільстві», Агентство ЄС з основних прав збиратиме дані щодо обсягів та характеру забезпечення людей старшого віку онлайн- та офлайн-доступом до державних послуг. У дослідженні використовуватиметься перспектива основних прав для забезпечення їх практичної реалізації.²⁸

Особисті старшого віку: нецільова аудиторія проєктів з медійної грамотності

Паралельно з цифровою трансформацією розвитку нашого суспільства й цифровізацією медіа та інформації, які прискорились під час коронавірусної кризи, останніми роками наше суспільство припустило, що абсолютно будь-хто може долучитися до цифрового середовища. Маючи доступ до інтернету, комп'ютери, телефони та інші цифрові пристрої, а також необхідні так звані «знання XXI століття» й цифрові навички, кожен громадянин мав би сміливо увійти до цифрової епохи.

МІГ – це ключ до кращого розуміння і використання медіа та інформації, а також до активної участі у цифровому світі. Цю комплексну концепцію запровадила ЮНЕСКО у 2007 році. Концепція складалася з масиву знань, навичок, ставлень, компетенцій та практик, які дозволять людям ефективно здійснювати доступ, аналіз та критичну оцінку, тлумачити, використовувати, створювати та поширювати інформацію й медійні продукти у творчий, законний та етичний спосіб за допомогою наявних ресурсів та інструментів.²⁹ МІГ є опорою для розуміння засобів масової інформації та їхньої ролі у нашому суспільстві. Вона надає необхідні концепції та позиції для оцінки й реагування на дезінформацію, мову ворожнечі, фейкові новини та викривлення

²⁶ Агентство ЄС з основних прав (2021). *Звіт про основні права*.

²⁷ Агентство ЄС з основних прав (2021). *Звіт про основні права*.

²⁸ Агентство ЄС з основних прав (без дати). Програмний документ Агентства ЄС з основних прав на 2021-2023 рр.

²⁹ ЮНЕСКО (2022). *Про медійну та інформаційну грамотність*.

інформації. Вона також надає деякі суттєві навички, необхідні для критичного мислення, аналізу, самовираження та творчості – тобто всі навички, яких потребують громадяни у демократичному суспільстві.

Цифрові компетенції для забезпечення життєрадісного та успішного розвитку в професійному та соціальному житті потрібні не лише дітям та учням шкіл чи університетів або ж чоловікам та жінкам, які бажають підвищити свої шанси на вдале працевлаштування. Опанування цифрової грамотності стало ключовим компонентом для всіх протягом усієї тривалості життя, інакше складно повноцінно долучитися до суспільного життя. Це також актуально для старших поколінь.³⁰ Заздалегідь очевидно, що наші суспільства вирішать проблему перешкод, які обмежують цифрову інклюзивність людей старшого віку, та успішно поєднають дві глобальні тенденції, які спричиняють глибокі зміни в усьому світі: зростання цифрових технологій та демографічне старіння МІГ може допомогти розширити права і можливості людей старшого віку як активних цифрових громадян та забезпечити розвиток цифрових інклюзивних спільнот, які сприятимуть добробуту всіх поколінь. Але поки що цього досягти не вдалося. Наразі люди старшого віку можуть користуватися можливостями цифровізації в доволі обмеженому обсязі. Крім того, коли йдеться про освіту й запропоновані останніми роками навчальні ініціативи, пов'язані з цифровою грамотністю, люди старшого віку не вважаються пріоритетною цільовою групою. Справді, саме такі результати показали декілька досліджень, проведених на європейському рівні:

- У 2016 році в межах ініціативи «**Окреслення практик та заходів з медійної грамотності в ЄС-28**» було здійснено широкий огляд проєктів, створених різними установами, за винятком шкіл.³¹ Дослідники одержали добірку з 517 проєктів та проаналізували 154 приклади конкретних проєктів, визначених національними експертами як «найважливіші проєкти». Результати та висновки дослідження є дуже інформативними в плані проєктів МІГ для старших людей. Виявилось, що лише 7 зі 145 вивчених проєктів зосереджувалися на МІГ для людей старшого віку. П'ять країн (з 28 держав-учасниць ЄС у 2016 році), які представили проєкт, цільова аудиторія якого включала «осіб старшого віку»: Бельгія (Фландрія), Естонія, Греція, Люксембург та Іспанія. Хоча це дослідження не включало проєкти медійної грамотності, які входили до шкільної навчальної програми, 80 зі 145 досліджених проєктів були орієнтовані на широку аудиторію «підлітків та старших студентів». З іншого боку, лише 7 з 145 досліджених проєктів були орієнтовані на аудиторію «осіб старшого віку». Автори зазначили у висновку: *«Такі результати могли б підняти питання щодо рівня підтримки, яку ми надаємо старшим людям у розвитку навичок медійної грамотності, особливо в контексті зростаючої кількості людей старшого віку, які долучаються до цифрового світу та користуються онлайн-платформами та послугами»*.

Саме таке формулювання регулярно висували у попередні десятиліття: «ми визнаємо принципи цифрової інклюзії та МІГ для всіх». Однак реалізація цих принципів на практиці

³⁰ ЮНЕСКО (2021). *Цифрова грамотність для старших людей*.

³¹ Ніколчев С. (2016). *Окреслення практик та заходів з медійної грамотності в ЄС-28*.

настільки обмежена, що різниця між старіючими поколіннями, які долучаються до цифрової трансформації, досі не дотягує до бажаного рівня.

- Аналогічні висновки були відмічені й у результатах опитування стосовно якісної журналістики у цифрову епоху, проведеного у 2019 році. Це опитування мало визначити роль МІГ у зв'язку з цілями та викликами якісної журналістики у цифрову епоху.³² В ході опитування було проаналізовано близько 70 проєктів з МІГ, спрямованих на розвиток навичок і знань з МІГ, які допомагають громадськості визначати та оцінювати якісну журналістику. Доповідачі визначили «ландшафт» МІГ як дуже різноманітний та як результат зазначили таке: *«Особи віком 65+ років ризикують не потрапити до цільової аудиторії ініціатив з МІГ. Відсутність готової мережі поширення інформації (як-от школи для молоді) може стати серйозною перешкодою в залученні аудиторії старшого віку до навчання і користування інструментами медійної грамотності. Доповідачі також зазначили: «У результаті цього, схоже, маємо відсутність навчання та інструментів з медійної грамотності, орієнтованих на старших людей»³³ і наполегливо рекомендують: «...Створити програми медійної грамотності, які допоможуть громадянам з усіх вікових груп...»³⁴*
- У публікації **«Медіаграмотність для всіх. Надання підтримки маргіналізованим групам за допомогою медіа громад»³⁵**, яку було використано як програмний документ під час Світового Кафе щодо сектору мовлення громад та представлено Мартіною Чепмен на Міністерській конференції Ради Європи 11 червня 2021 року, також зазначалася відсутність ініціатив, орієнтованих на людей старшого віку. У представленому дослідженні цільова аудиторія проєктів та заходів була доволі широка, до неї входили різні вікові групи від 8 до 65+ років; 80% проєктів спрямовані на маргіналізовані спільноти; цільова аудиторія 90% проєктів – вікова група 40-65 років. Лише незначна частка проаналізованих проєктів мала серед цільової аудиторії осіб віком 65+ років, але в усіх випадках ця категорія входила до загальної дорослої аудиторії.
- Оскільки медіаграмотність стосується не тільки навчальних процесів щодо використання та розуміння інформації, а й дезінформації, Європейська група регуляторів аудіовізуальних медіапослуг (ERGA) спільно з медіакомпаніями та освітніми організаціями провела декілька досліджень та кампаній стосовно критичного розуміння інформації. Незважаючи на їхні зусилля, у звіті за 2020 рік зазначено: *«Одним з найбільших викликів, (...) є питання, як залучити якомога ширшу цільову аудиторію в суспільстві, особливо людей старшого віку»*; експертна група ERGA не виявила жодної перевіреної практики в Європі.³⁶

³² Чепмен М. та Одерманн М. (2020). *Дослідження Ради Європи DGI(2020)1*.

³³ Чепмен М. та Одерманн М. (2020). *Дослідження Ради Європи DGI(2020)1, с. 24*.

³⁴ Чепмен М. та Одерманн М. (2020). *Дослідження Ради Європи DGI(2020)1, с. 4*.

³⁵ Чепмен та ін. (2020). *Медіаграмотність для всіх. Надання підтримки маргіналізованим групам за допомогою медіа громад*.

³⁶ Європейська група регуляторів аудіовізуальних медіапослуг (ERGA, 2021). *Покращення кампаній з медійної грамотності з метою боротьби з дезінформацією*.

Про обмежену увагу до старших людей як цільової аудиторії для МІГ кажуть не лише дослідження й огляди практик.³⁷ Академічне дослідження користі, значущості та дидактичних підходів МІГ для всіх вікових категорій чітко визначає відсутність досліджень щодо споживання медіа, розуміння та критично важливої практики серед старших людей.³⁸ У секторі навчання дорослих визнають, що онлайн-навчання «змінює місця та простори навчання», і що освітяни та дослідники досі не відреагували на можливі наслідки мегатренду цифровізації. Готовність відкинути традиційні стереотипи щодо навчальної спроможності та інтересів старших людей та визначення їхніх спроможностей як «важливих факторів сприяння навчанню різних поколінь, особливо у підтримці старших людей, які бажають покращити навички роботи з комп'ютером» можна розглядати як обнадійливу перспективу.³⁹ Ту, яку сектори досліджень та навчання дорослих не можуть реалізувати самотужки. Вони сподіваються, що політики відіграють свою роль та не лише просуватимуть принципи цифрової інклюзії для всіх, а й підтримають конкретні проекти з використання інтернету, медіаграмотності та участі в соціальних комунікаціях онлайн.⁴⁰

Висновки Рад Європи від 12 жовтня 2020 року⁴¹, а також висновки й резолюції щодо зміни медійного та інформаційного середовища, ухвалені на **Міністерській конференції Ради Європи для міністрів, відповідальних за медіа та інформаційне суспільство** (Кіпр, 10-11 червня 2021 р.), можуть стати непоганою відправною точкою для реалізації в майбутньому. Відштовхуючись від цінностей інклюзивних суспільств та добробуту старших осіб, уряди країн Європи наголошують на необхідності посилення права людей старшого віку на участь у цифровізованому суспільстві. Визнаючи важливість проектів з МІГ та їхнього внеску до сталого, незалежного й демократичного медійного середовища й культури об'єктивної якісної журналістики, вони підтримують розширення прав і можливостей громадян у сфері критичної взаємодії з медіаконтентом, навігації складною медійною та інформаційною екосистемою та прийнятті власних політичних та інших рішень. Рада Європи рішуче підтримує розширення прав і можливостей громадян у сфері «критичної взаємодії з медіаконтентом, навігації складною медійною та інформаційною екосистемою та, зрештою, самостійному прийнятті власних політичних та інших рішень».⁴²

³⁷ Чепмен та ін. (2020). *Медіаграмотність для всіх. Надання підтримки маргіналізованим групам за допомогою медіа громад.*

³⁸ Расі та ін. (2019). *Навчання медіаграмотності в будь-якому віці.*

³⁹ Ютте В. та Вільдемерш Д. (2017). *Редакційна стаття: «цифровізація» – нова норма. Численні виклики для освіти й навчання дорослих.*

⁴⁰ Кьоніг Р. та ін. (2018). *Використання інтернету серед європейців старшого віку: аналіз на основі даних SHARE.*

⁴¹ Рада ЄС (2020). *Покращення добробуту осіб старшого віку в епоху цифровізації: ухвалені висновки Ради.*

⁴² Штучний інтелект – Інтелектуальна політика (2021). *Резолюція: Конференція для міністрів Ради Європи, відповідальних за медіа та інформаційне суспільство.*

Святкування Всесвітнього дня телекомунікацій та інформаційного суспільства (WTISD) у 2022 році

Святкується щороку 17 травня, починаючи з 1969 року, відмічаючи дату заснування Міжнародної спілки електрозв'язку та підписання першої Міжнародної конвенції електрозв'язку у 1865 році. Метою WTISD є підвищення рівня обізнаності щодо можливостей, які використання інтернету та інших інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) можуть надати суспільству та економіці. Свято також покликане сприяти зменшенню цифрових бар'єрів.

«Рівноправний доступ до цифрових технологій є не лише моральною відповідальністю, це має суттєве значення для глобального процвітання й сталого розвитку». - Хулінь Чжао, генеральний секретар Міжнародного союзу електрозв'язку^A

^A WISS Forum 2022 (2022) World Telecommunication and Information Society Day (WTISD) 2022 Celebration, доступно за посиланням: www.itu.int/net4/wsis/forum/2022/Agenda/Session/133, доступ здійснювався 15 травня 2022.

Час діяти

Набуття МІГ як ключ до надання людям старшого віку можливості долучитися до цифрової трансформації наших суспільств та всіх аспектів життя можна розглядати як комплексний комунікаційно-навчальний процес. Цей процес, який часто включає створення схеми спілкування між людьми, є «кристалізаційним моментом», в якому зустрічаються два мегатренди: цифровізація та старіння.

Процес навчання людей старшого віку медійній грамотності – це поетапний процес, що призводить до набуття персональних компетенцій та має важливі наслідки для суспільства, в якому ми живемо. Перетворення на «цифрових громадян» означає вміння долучатися до життя суспільства, в якому ми живемо, та реалізовувати демократичні права як в онлайн-, так і в офлайн-режимі. Цифрове навчання означає не лише «вивчення цифрових технологій інтернету»; за словами Пауло Фрейре (1921-1997), це «читання світу та читання слова».⁴³

У цьому розділі ми розглянемо деякі аспекти процесу набуття МІГ серед людей старшого віку та водночас з'єднаємо попередні глави й надамо деякий «будівельний матеріал» для нових ініціатив.

Навчання осіб старшого віку: залучення до «нового світу» з урахуванням життєвого шляху й досвіду

Наявність надійного доступу до ІКТ є важливою передумовою для участі у цифрових комунікаціях та одержанні переваг, але цього недостатньо. Для участі у технологічних можливостях та пристосування до них ми потребуємо знань, ставлень та цифрових навичок. Щоб долучитися до

⁴³ Фрейре П. (1985). *Читання світу та читання слова*: Інтерв'ю з Пауло Фрейре.

цієї «нової та мінливої пригоди», конче необхідно з'ясувати, як та чому ключ до МІГ відкриває вікно до інструментів і можливостей, які допоможуть успішно діяти у цифровому середовищі. Лише бути онлайн недостатньо; йдеться про навички та впевненість у собі.⁴⁴

Людам старшого віку потрібно самим ставати послами ініціатив медійної та інформаційної грамотності

«Навчання цифровій грамотності для старших людей в основному зосереджується на навичках використання цифрових інструментів, однак відстає в частині розуміння цифрового контенту», – каже Естель Юше (Estelle Nuchet) з платформи Age

Platform Europe, мережі з майже 150 організацій (для) людей старшого віку, профінансованої ЄС.^A Необхідно організувати декілька ініціатив для покращення медіаграмотності в усіх вікових групах, але особливо у групах людей старшого віку. Вона має на увазі нещодавній проєкт DIGITOL за підтримки ERASMUS+, завдяки якому виникли декілька перевірених практик і навчальних процедур, які могли б надихнути інших. Age Platform Europe має на меті посилення солідарності між поколіннями, навчання різних поколінь та неформального навчання. Важливою передумовою для успішного та ефективного навчання на основі цифрового спілкування та вміння розпізнавати дезінформацію й фейкові новини є залучення людей старшого віку до розробки політики, щоб забезпечити задоволення їхніх потреб. AGE Platform Europe наголошує, що ми повинні об'єднатись задля поширення точної інформації та розширення прав і можливостей старших людей, які мають самі стати послами медійної та інформаційної грамотності.

Age Platform Europe (2020). Дезінформація та COVID-19: причини хвилювань для людей старшого віку?: www.age-platform.eu/policy-work/news/disinformation-and-covid-19-matter-concern-older-people, accessed 22 April 2022.

Мультфільм: Доступно за посиланням: www.shutterstock.com/nl/image-vector/vector-cartoon-illustration-group-old-senior-1154738665, доступ здійснювався 08 травня 2022.

Як сприяти поширенню медійної грамотності

Написано вже чимало доповідей та статей про те, як сприяти навчанню старших людей медіаграмотності. Нещодавно було опубліковано систематичний огляд 40 емпіричних досліджень, проведених за період з 2005 до 2019 року.⁴⁵ Незважаючи на те, що люди старшого віку часто починають навчатися використанню онлайн-спілкування з дуже конкретною метою (спілкування з другом, родичем в іншій країні, необхідність отримання електронної інформації про здоров'я...), крок за кроком цифрове середовище розширюється. Починаючи від базових навичок і переходячи до розуміння і створення медіаконтенту, усвідомлення потреби в критичному аналізі новин, реклами, розваг, дезінформації, щоб робити інформований вибір, та нарешті діяти як свідомий громадянин у новому цифровому середовищі, що представляє політичний і соціальний контекст, в якому ми живемо. Дослідження зазначає, що люди старшого

⁴⁴ Центр покращеного старіння (2021). *COVID-19 та цифрові бар'єри*.

⁴⁵ Расі та ін. (2021). *Поширення медіаграмотності серед людей старшого віку: систематичний огляд*.

віку, особливо ті, хто ніколи не користувався онлайн-зв'язком у професійному житті, мають проблеми з розумінням, аналізом та оцінкою медіаконтенту, включно з оцінкою достовірності онлайн-новин.

Оскільки люди старшого віку складають доволі гетерогенну групу, і кожен з її учасників має специфічний життєвий досвід, що впливає на їхню здатність до опанування медіаграмотності й зацікавлення в ній, слід адаптувати також і педагогічний підхід. Крім того, слід не лише вдаватися до формального втручання під час певного «навчального процесу»; є потреба у регулярній підтримці. У цьому відношенні було запроваджено поняття так званого «теплого експерта» (the warm expert),⁴⁶ загалом соціальні мережі дуже важливі для заохочення один одного та спільного просування вперед. Це означає, що громадянське суспільство відіграє важливу роль у поширенні ініціатив з медіаграмотності для людей старшого віку, і що врешті-решт всі можуть ділитися своїм досвідом, допомагати і підтримувати родича або співвітчизника.

Закріплення цифрових навичок у всіх груп населення

На Кіпрі заступник міністра з досліджень, інновацій та цифрової політики реалізує Національний план дій зі здобуття цифрових навичок на 2021-2025 рр., загальний бюджет якого становить понад 24 млн євро та який включено до Національного плану відновлення та забезпечення стійкості, а також частково профінансовано Європейським Союзом. Особлива увага приділяється уразливим групам та населенню віком 55+ років. Кіпрський центр продуктивності (Cyprus Productivity Centre), заснований спільно з Міністерством, пропонує освітні програми людям старшого віку в таких сферах, як користування електронними пристроями та програмним забезпеченням, опанування соцмереж, електронні державні інструменти та системи, комунікаційні платформи тощо. Скоро буде запущена Національна коаліція з питань цифрових навичок і працевлаштування (National Digital Skills and Jobs Coalition), яка складатиметься з понад 50 державних та приватних зацікавлених організацій зі сфери освіти й навчання. Наразі для коаліції розробляється цифрова платформа в межах всеєвропейського проекту, профінансованого через програму Connecting Europe Facility (CEF Digital). Платформа підтримуватиме та одночасно стимулюватиме державні й приватні інвестиції у сферу доступу до цифрового зв'язку.^A

Антоніос Деметріадіс, президент Комітету з питань добробуту Організації громадян старшого віку на Кіпрі: «Уряд з нетерпінням чекає на реалізацію ініціатив для знайомства і долучення старших громадян до всіх переваг цифрової епохи. Це обов'язок усього суспільства. Ми не повинні залишати старших людей у самотності та ізоляції; цифрове виключення часто переплітається з соціальною ізоляцією. Як старші громадяни, ми інвестуємо у соціальні мережі як гарантію того, що нікого не буде кинуту напризволяще».

^A Європейська комісія (без дати) Фонд об'єднаної Європи (Connecting Europe Facility — CEF Digital), доступно за посиланням: digital-strategy.ec.europa.eu/en/activities/cef-digital, доступ здійснювався 08 травня 2022.

Від простого користування цифровими пристроями до активного і креативного використання медіаконтенту громадянами

Зазначена вище амбіція постачальників медіаграмотності для людей старшого віку, освітан та тренерів була менш помітною в результатах опублікованих досліджень. Найбільше уваги приділялося вивченню комунікаційних технік на «першому етапі» та використанню онлайн-

⁴⁶ Мартінез К. та Олссон Т. (2022). «Теплий експерт» — дружній вчитель? Вивчення цифрових засобів у міжпоколінній взаємодії.

комунікацій для особистого спілкування та родинного кола. Тим не менше, ця амбіція досі відкрита, тож рекомендується провести більш інтенсивне дослідження. Крім того, як зазначають самі дослідники, огляд та наявні статті відображають лише невелику частину реальності й боротьби за набуття медіаграмотності. Можливо, що потреба в онлайн-зустрічах, яка виникла не так давно, а також платформи для онлайн-участі, опитування тощо також прискорили б застосування онлайн-зв'язку, спрямованого на соціальну та політичну участь громадян. Особливо це помітно у соцмережах на національному чи міжнародному рівні, учасників мотивують покращувати компетенції, щоб мати змогу спілкуватися і висловлювати свою думку.^{47 48}

Свобода вираження та МІГ – «будівельний матеріал» демократії

Свобода слова та вираження поглядів є основним правом кожної людини. Вона необхідна для гідності й самореалізації, вона також є основою демократії, верховенства права, миру, стабільності, сталого розвитку та участі в суспільстві. Вона важлива для розвитку й реалізації широкого спектру інших прав людини, включно зі свободою об'єднань та зібрань, свободою думки, релігії чи віросповідання, правом на освіту, правом на участь у культурному житті, правом на голосування та всіма іншими політичними правами, пов'язаними з участю в суспільному житті. Демократія не може існувати без них.

Держави-учасниці зобов'язуються поважати, захищати та заохочувати право на свободу думки та вираження поглядів. Це право повинно гарантуватися як в онлайн-, так і в оффлайн-середовищах. Масова цифровізація останніх років мала суттєвий вплив на медійний ландшафт та реалізацію свободи вираження поглядів та інших прав людини.⁴⁹ Інтернет радикально змінив те, як ми здійснюємо доступ до інформації та спілкуємось між собою. Машини та платформи соцмереж здебільшого замінили собою традиційні медіа. Значна частина населення все частіше звертається до соцмереж як головного джерела інформації. Втім, з'явилося й чимало нових можливостей для індивідуального розвитку та зміцнення демократії. Всі мають право шукати, одержувати та передавати інформацію та ідеї на власний вибір, висловлюватися в інтернеті та мати доступ до інформації. Вільні та плюралістичні медіа можуть відігравати різні ролі, включно зі створенням платформ для дебатів та обговорень, з метою інформування громадян і розширення їхніх прав і можливостей, посилення прозорості й демократичної підзвітності. Вони також часто виступають інструментом суспільного контролю, вчителем, адвокатом належного управління і навіть каталізатором демократії.

Журналісти, видавці, редактор, блогери та інші працівники медіа повинні вміти виконувати свої завдання без страху втручання чи переслідування; це вимагає створення адекватного захисту від насильства, погроз і тиску. Гарантія такого захисту важлива не лише для медійних акторів, а й для користувачів, їхнього саморозвитку, автономії та можливостей розвитку.

Як наріжні камені демократичного суспільства, свобода вираження поглядів та свобода медіа повинні відповідати інформованим, активним та залученим громадянам, а також служити

⁴⁷ Age Platform Europe (2020). *Цифрова грамотність для старших людей: огляд*.

⁴⁸ Європейський союз громадян старшого віку (ESU, 2021). *Заява: Старші люди та цифрова інклюзія у сучасному інформаційному суспільстві*.

⁴⁹ Рада Європи (2021). Конференція міністрів, відповідальних за медіа та інформаційне суспільство.

активатором та своєрідним зв'язком між громадянами та особами, які приймають рішення. Медійна та інформаційна освіта має бути спрямована на всіх членів суспільства та давати їм можливість набувати необхідні знання й навички для активної участі у суспільній сфері. Урядові органи всіх рівнів, медійні постачальники послуг, громадські об'єднання та загалом всі зацікавлені особи мають нести відповідальність за надання всім необхідних інструментів для використання повного потенціалу медіа та інформації. Стратегії цифрового навчання повинні стати невід'ємною частиною підходу, орієнтованого на учнів відповідно до віку, оскільки старшим людям потрібні належні таргетовані політики, без яких вони, ймовірно, найбільше постраждають від цифрової трансформації.

Цифрові компетенції забезпечують людям будь-якого віку можливість брати участь у суспільному житті та мати сильніший вплив на прийняття політичних рішень; розвивати технічні, когнітивні та соціальні навички й компетенції, які надають всім можливість розуміти, критично аналізувати та оцінювати медіаконтент; розвивати здатність захищати право на приватність у суспільній сфері; ухвалювати інформовані рішення на основі критичного аналізу контенту, медіа та середовища; розуміти етичні наслідки медіа та нових технологій, а також створювати контент у новому медійному середовищі. Урядові органи та всі зацікавлені особи мають підтримувати розвиток серед старших людей за допомогою відповідних ініціатив з підвищення можливостей.⁵⁰ Рада Європи працює з урядами, приватним сектором, громадянським суспільством та іншим діячами з метою організації інтернету як безпечного й відкритого середовища, де можуть процвітати свобода вираження поглядів, зібрань та об'єднань, розмаїття, культура та освіта⁵¹.

Gerontoludics: все про веселе «навчання через гру»

Для покращення медійних та інформаційних навичок старших людей нам однозначно потрібно досліджувати нові формати, не беручи за модель традиційні школи та установи формальної освіти. Як нам створити установи для людей з проблемним здоров'ям, які живуть самі та мають менше досвіду спілкування? Як створити привабливе спілкування, яке зацікавить та стимулюватиме їх вчитися і практикувати користування онлайн-пристроями? Саме від цього відштовхувався професор Боб Де Шаттер кілька років тому, коли захопився відеоіграми та водночас зацікавився тим, як поділитися своїм задоволенням від ігор зі старшими членами сім'ї.⁵²

Боб Де Шуттер набув свого першого досвіду у відеоіграх для старших людей, спостерігаючи за власними родичами старшого віку та встановивши, що стереотипний імідж людини старшого віку як людини, яку не цікавлять ігри та яка є самотньою та весь час нудиться, не відповідає дійсності. Разом зі своєю бабусею він розробив відеогру, базуючись на її досвіді проживання у старому будинку в селі Кемпен (Бельгія), де минуло її дитинство в роки Другої світової війни.⁵³ Крок за кроком Де Шуттер заглиблювався у свої дослідження, розвивав розуміння, одержав докторську ступінь та став одним з провідних експертів у галузі навчання через ігри, збагачення контактів різних поколінь, внутрішню ігрову мотивацію, а також наслідки соціального та інтелектуального навчання.

⁵⁰ Пеннінкс П. (2021). Презентація на тему: «Цифрове суспільство: виклики, можливості, ризики та перешкоди».

⁵¹ Рада Європи, *Захищаючи права людини в мережі*.

⁵² Боб Де Шуттер (без дати). Біо.

⁵³ Батчелор Дж. (2019). *Увічнення вашої бабусі у грі WWII*.

Він продовжував вивчати літературу з розробки ігор та старіння, щоб розробити підхід, який враховував би багатогранний характер старіння та внутрішню цінність цифрових ігор. Результат його роботи, «Норми геронтолюдного дизайну» (Gerontoludic Design Framework), пропонує значущу гру як очікуваний результат розробки ігор для людей старшого віку. Де Шуттер наполягає на «підході розробки, який зосереджується на гравці, та структурі гри, в якій люди старшого віку можуть впізнати тематику (нещодавні спогади, проблеми, пов'язані з віком...).

Як дизайнер ігор, професор університету та доповідач на конференціях та виставках, Боб Де Шуттер заперечує стереотипне уявлення про любителів відеоігор старшого віку та захищає «новий погляд» на старших людей як на дуже різноманітну групу з різними навичками та інтересами. Він підкреслює роль, яку ігри мають протягом усього життя людини. Такий досвід та бачення надають Бобу Де Шуттеру особливе місце серед науковців, які розробляють інструменти для старших людей та боротьби з ейджизмом.⁵⁴

Як працювати з дезінформацією та «фейковими новинами»

Наші сучасні медійні та інформаційні суспільства характеризуються «надлишком» інформації, що часто призводить до інформаційного перевантаження як в онлайн-, так і в офлайн-режимі. Зростання соціальних мереж, Facebook, Twitter... радикально змінило створення новин і сприяє швидкісному поширенню різних форм «фейкових новин» та дезінформації.

Випадки помилкової й шкідливої інформації та дезінформації можна знайти у багатьох сценаріях, і всі вони негативно впливають на демократичну суспільну сферу. Крім того, кампанії з дезінформації у приватних чат-групах використовуються як політична стратегія, як, наприклад, під час президентських виборів у США в 2016 році, Брекзиту в 2015-2016 році у Сполученому Королівстві,⁵⁵ а також у війні в Україні.

Вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року підігрівалося масовою кампанією з дезінформації, яка продовжується й зараз, під час ескалації конфлікту. Експерти та фактчекери швидко розвінчували фейки, але тим часом з'являлося небезпечне інформаційне безладдя.

Ще один глобальний процес шкідливого інформування був пов'язаний із пандемією коронавірусу. Починаючи з квітня 2020 року, коли стало ясно, що весь світ страждає від безпрецедентної пандемії, Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) очолила боротьбу з вірусом, а також боротьбу з так званою «інфодемією», поширюючи науково обґрунтовану інформацію та водночас розвінчуючи міфи. Під час медичної кризи, викликаній пандемією COVID-19, поширення «інфодемії» вважалося не менш небезпечним для здоров'я та безпеки людей, як і сам вірус. Генеральний секретар ООН заявив: «Поки коронавірус поширюється, нас захопило цунамі дезінформації, ненависті, пошуків винних та панікерство».

Використання неправдивої, неточної та оманливої інформації вважається новою стратегією впливу, яка безпосередньо торкається державної соціальної сфери. Феномени неправдивої, неточної та оманливої інформації урізноманітнюються так само, як люди, спільноти й політики,

⁵⁴ TEDx Talks (2015). *Як ігри змінюють те, як ми старіємо* | Боб Де Шуттер | TEDxMiamiUniversity.

⁵⁵ Гьоллер М. (2021). *Людський фактор у соціальних мережах та фейкових новинах: активність британських лідерів думок у Twitter під час кампанії «Брекзит»*.

які цю інформацію створюють. Такі можливості створення, вивчення та редагування інформації є частиною демократизації доступу до знань і свободи слова. З іншого боку, вони не повинні ставити під загрозу цю свободу слова, «окупувавши» весь простір та заблокувавши його для інших думок. Необхідно завжди гарантувати розвінчання фейкових новин, пошуки правильної інформації для виправлення фейкових повідомлень та цінування правди.⁵⁶ Це стосується не тільки журналістів та професійних постачальників інформації, але й молоді, студентів і загалом усіх громадян.

Пропаганда та дезінформація: потужна зброя у воєнний час

Ми зіткнулися з величезною хвилею дезінформації та фейків стосовно вторгнення Росії в Україну. І хоча раніше дезінформація не набувала такого поширення й пропорцій, її використання разом з пропагандою як зброї – не новина. Це давня історія. Проблема існувала з незапам'ятних часів. В історії багато прикладів, коли «фейк» видавали за «правду». Троянський кінь, міфологічний архетип обману, символічно сполучає класичну античність з дуже сучасними проблемами нашого світу, в якому панує інтернет.

Пропаганда та обман ніколи не бувають настільки помітними й небезпечними, як під час війни. Зброя, танки та бомби вбивають і знищують людей та суспільства. Але водночас іде пропагандистська війна, яка полонить серця й голови і так само вбиває цивільних. Вона агресивніша, ніж в минулому, частково тому, що зазнає масованого впливу дезінформаційних кампаній через інтернет і мобільні телефони. Вона також швидко поширюється, оскільки нові технології, як-от синтез аудіо, відео та фото, що обробляються за допомогою штучного інтелекту (так звані «дїпфейки»), ускладнюють розпізнання фейків та реальності.

У ці складні часи, коли вся надія покладається на журналістів та медіа у пошуках правди, яку вони бачать, знаючи, що на іншому кінці комунікаційного процесу громадяни шукають перевірену інформацію, дуже нелегко досягти збалансованих репортажів та приймати свідомі рішення щодо задоволення цієї потреби. Крім того, розуміння, дослідження та оцінка медіаконтенту, пов'язаного з війною, вимагає освіченої, грамотної аудиторії.⁵⁷

У спільній заяві для України (Перуджа, 3 квітня 2022 року), це називається «гібридною війною». У заяві висловлено підтримку українським та міжнародним журналістам та незалежним медіа, які відіграють критично важливу роль у «висвітленні російської агресії проти України». Ця заява закликає уряди та зацікавлені сторони засудити атаку Росії на свободу преси й переслідування незалежної журналістики, що позбавляє громадян права на доступ до правдивої інформації. Вторгнення Росії в Україну ще раз підкреслило важливу роль незалежної, етичної журналістики у допомозі громадянам під час прийняття життєво важливих рішень, інформування світу та притягнення владних осіб до відповідальності.⁵⁸

⁵⁶ Рада Європи (без дати). *Протидія пропаганді, дезінформації та фейковим новинам.*

⁵⁷ Комітет міністрів (2022). *Рекомендація CM/Rec(2022)4 Комітету Міністрів державам-учасницям щодо просування сприятливого середовища для якісної журналістики у цифрову епоху.*

⁵⁸ Європейська федерація журналістів (2022). *Декларація Перуджі для України: негайно зупинити переслідування, катування та вбивства журналістів.*

Вплив хибної інформації на нашу щоденну поведінку

Люди старшого віку занепокоєні цим інформаційним безладдям. Поширення дезінформації може ввести людей в оману щодо того, як поводитися при захворюванні чи в разі небезпеки, зменшує довіру до медіа та посилює тривожність. Оскільки цифрова грамотність все ще не настільки поширена серед старших вікових груп порівняно з іншими, це може бути однією з причин, чому дорослі люди віком 65+ років більше схильні вірити у фейкові новини та поширювати їх.⁵⁹ Таке довірливе ставлення до фейків може залежати від деяких причин, які часто пов'язані між собою.

У деяких частинах світу використання інтернету ускладнюється через мовні бар'єри

Вірменія – одна з тих країн, що належать до глобальної мовної спільноти. Для людей старшого віку незнання іноземної мови є грандіозною перешкодою.

Вірменська мова належить до індоєвропейської мовної групи, не має тісних зв'язків з іншими мовами, а її унікальне письмо датується п'ятим століттям. Для багатьох людей вірменська мова є спадковою у сім'ї, нею розмовляють вдома, тоді як на роботі та в школі використовують іншу мову. Англійська стала популярним вибором другої мови, але освіта англійською мовою не була та не є доступною абсолютно всім. В результаті цього наразі чітко спостерігається цифровий «розрив» між англійською молоддю, яка орієнтується на Захід, та старшими мешканцями Вірменії. Як же ліквідувати цей розрив між соціально-демографічними групами? Як створити можливості для забезпечення цифрової інклюзії для всіх?

Одним з розчарувань нинішніх громадян старшого віку у пострадянських країнах є те, що колись вони старанно працювали, щоб розвивати економіку ССРСР, та сподівалися, що країна надасть їм гідну пенсію. Після розпаду ССРСР цей принцип «ти мені, я тобі» просто зник. Нові держави не перебрали на себе зобов'язання ССРСР. Середній розмір пенсії у Вірменії дуже малий, навіть незважаючи на декілька пенсійних реформ. Чимало вірменських пенсіонерів повинні й досі працювати неофіційно, щоб вижити.^A

Говсеп Хуршудян, президент ГО «Центр підтримки громадських ініціатив "Вільний громадянин"», який є членом Вірменської національної платформи Форуму громадянського суспільства Східного партнерства та колишнім спікером вірменської партії «Спадщина», вважає поточну ситуацію щодо медіаграмотності серед людей старшого віку у Вірменії доволі сумною. Знання мов – лише один з факторів.

Говсеп: *«Старше покоління в основному розмовляє російською, яка була державною мовою в ССРСР. Старші люди зазвичай можуть користуватися лише російською мовою, щоб щось пошукати на зовнішніх інформаційних ресурсах. Російськомовні медіа зазвичай контролюються російською владою та містять політичну пропаганду проти Заходу, Європи та США, щоб негативно вплинути на суспільну думку. Старше покоління ризикує стати жертвою різних теорій змови. Наприклад, пропаганда проти вакцинації».*

Говсеп Хуршудян відчув це на своїй сім'ї, коли його матір відмовилася вакцинуватися на початку 2021 року, наслуховавшись хибної інформації та поширюваних маніпулятивних і навмисно створених фейкових історій та аргументів проти вакцинації. В результаті цього вона захворіла на коронавірус у червні 2021 року, у віці 81 року, та важко його перенесла. Лише відчувши, що коронавірус не тільки реальний, але й може мати серйозні наслідки для життя і здоров'я, вона погодилася на щеплення. Однак було надто пізно; її здоров'я, яке було досить міцним у молоді роки, зазнало непоправної шкоди. Весела та активна матір Говсепа, що мала чотирьох дітей, дев'ятьох онуків та двох правнуків, померла 23 грудня 2021 року...

⁵⁹ Age Platform Europe (2020). *Дезінформація та COVID-19: причини хвилювань для людей старшого віку?*

Говсеп: «Тим часом нам потрібні масштабні соціальні та культурні проекти для інтегрування старших людей в усі сфери життя країни. Особливо у сфері освіти, включно з медіаграмотністю. Зазвичай старші люди залежать від своїх дітей та онуків, коли їм треба скористатися інтернетом та опанувати базові навички. Втім, не всі старші люди мають удома комп'ютер чи смартфон...»

^A Гюйтфельд Г. (2020). Прагнемо покращення відповідності й сталості: Огляд пенсійних систем та пенсійних реформ у країнах Східного партнерства, Економічні та фінансові справи, Дискусійний документ 131, доступно за посиланням: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/dp131_en.pdf, доступ здійснювався 8 травня 2022. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/dp131_en.pdf, доступ здійснювався 8 травня 2022.

Медійна освіта, дружня для усіх осіб будь-якого віку: проект Odigo-project у Лапландії (Фінляндія)

«Вміти користуватися смартфоном не тільки для дзвінків, а й робити фотографії, надсилати їх рідним, зустрічатися з друзями, готувати програму наступних зборів нашої асоціації, обговорювати книгу, яку нещодавно прочитав, чи дебати, за якими слідкував... Є ціла панорама факторів, які визначають, чи можу я це зробити, чи вивчив я, як це робиться, та чи надають мені подальшу підтримку». Люди старшого віку потребують такої підтримки, щоб розвиватися та брати участь у житті суспільства.

Проект, який ми пропонуємо нижче, ілюструє це та намагається вдовольнити потреби старших людей у долученні до середовища цифрових медіа та інформації. Відповідь: здобуття медіаграмотності у спосіб, недискримінаційний за віком, в якому мають значення чимало факторів та партнерів, хтось опосередковано, а хтось прямо: Фінляндія знаходиться на перших позиціях рейтингу цифрової трансформації суспільства; висококваліфікованих досліджень медіа та освіти; активного громадянського суспільства; дослідницького зацікавлення в інвестиціях у сталі довгострокові проекти...

Фінляндія – лідер міжнародних рейтингів

Фінляндія знаходиться на перших позиціях європейських та міжнародних рейтингів цифрової трансформації нашого суспільства. За Індексом цифрової економіки та суспільства (DESI, 2021), щорічним звітом, опублікованим Європейською Комісією, який відстежує цифровий прогрес держав-учасниць ЄС у чотирьох головних сферах – людський капітал, доступ до цифрових технологій, інтеграція цифрових технологій та цифрові державні послуги, – Фінляндія займає одне з провідних місць у списку.⁶⁰ З 27 держав-учасниць ЄС Фінляндія займає друге місце (після Данії) у загальному рейтингу та лідирує у сфері людського капіталу, інтеграції цифрових технологій та цифрових державних послуг.⁶¹

З 27 держав-членів ЄС Фінляндія займає перше місце у сфері людського капіталу. Згідно зі звітом це означає, що рівень цифрових навичок її громадян набагато перевищує середній по ЄС. Розглянемо декілька характеристик:

⁶⁰ Європейська Комісія (2021). *Індекс цифрової економіки та суспільства» (DESI).*

⁶¹ Європейська комісія (2021). *Фінляндія в індексі цифрової економіки та суспільства.*

- 76% населення мають базові цифрові навички, 50% мають навички вище базового рівня (порівняно до середнього рівня в ЄС 56% та 31% відповідно).
- Частка працевлаштованих громадян, які працюють спеціалістами з ІКТ, зросла до 7,6%.
- Частка жінок-спеціалісток з ІКТ трохи вища за середній показник в ЄС - 23% (в ЄС – 19%).
- Випускники факультетів ІКТ у Фінляндії становлять 7% від загального числа випускників, майже вдвічі більше, ніж середній показник в ЄС (3,6%).
- Порівняно з середнім показником в ЄС, майже вдвічі більше корпорацій у Фінляндії проводять для своїх працівників навчання з користування ІКТ.
- У 2020 році Фінляндія успішно додала виклики коронавірусної кризи у школах та університетах замінивши офлайн-навчання дистанційним та організувавши декілька проектів з цифровізації.
- Спеціальні проекти, що розширюють можливості для працездатного населення, дозволяють розвинути компетенції та підтримують наявність кваліфікованої робочої сили.

Прочитавши звіт Фінляндії по Індексу цифрової економіки та суспільства за 2021 рік, ми особливо зацікавилися результатами цифрової інклюзії для громадян старшого віку. Що із цифровою трансформацією суспільства та подоланням проблем старіючого населення? Втім, структура дослідження не дозволяє дізнатися про населення віком 75+; їх не включено до загальної картини; осіб віком понад 74 роки не внесено до дослідження, його проводили на основі даних Євростату лише щодо населення віком 16-74 роки. Чи це не серйозне упущення? Чи не слід розглядати старіюче населення як «частину всього суспільства» в дослідженнях рівня цифрової грамотності та звітах на кшталт Індексу цифрової економіки та суспільства? Особливо тому, що у Фінляндії, як і в інших країнах, урядові органи різних рівнів, постачальники інтернет-послуг, університети та громадянські об'єднання теж занепокоєні інтеграцією старших людей, які є частиною населення, до мінливого цифрового суспільства.

Проект OdigO: Osaavia aikuisten ja ikääntyvien digitaitojen ohjaajia Lappiin (Кваліфіковані тренери з цифрових компетенцій для дорослих та старшого населення у Лапландії)

У Фінляндії медіаграмотність стала традицією на початку 2010-х рр. як частина компетенції фінського громадянства. Йшлося не лише про вміння користуватися інтернетом, але й про критичний аналіз медіа. Фінський уряд побачив потребу в підвищенні адаптованості населення до цифрової дезінформації. Фінська національна політика медіаосвіти реалізується Національним аудіовізуальним інститутом та Міністерством освіти та культури спільно з професіоналами у сфері медіаосвіти. Процес почався зі шкіл. Навички медійної та цифрової грамотності були закріплені у національній шкільній програмі Фінляндії. Старші люди також стали цільовою аудиторією⁶².

⁶² Палса Л. та Саломаа С. (2019). *Медіаграмотність у Фінляндії*.

Одним з надихаючих проєктів став OdigO: Проєкт «Кваліфіковані тренери з цифрових компетенцій для дорослих та старшого населення у Лапландії».⁶³ Проєкт OdigO можна розглядати як міжгалузевий підхід, до якого залучені університети (Університет Лапландії, Фінляндія, реалізований у співпраці з Лапландським університетом прикладних наук), експерти та неурядові організації. Проєкт передбачає, що компетентні вчителі та викладачі у сфері охорони здоров'я, соціального догляду та освіти знаходяться на ключових позиціях для надання рівних можливостей із розвитку цифрових компетенцій незалежно від віку. Здатність вчитися зберігається протягом усього життя, хоча потреби та цілі навчання можуть змінюватися. У таких навчальних контекстах, де люди не прагнуть здобути дипломи чи наукові ступені, також потрібне високоякісне керівництво. Оскільки викладання реагує на індивідуальні інтереси чи потреби, що впливають з життя конкретної людини, результати навчання та викладання необов'язково підлягають кількісному вимірюванню, але вони є однаково цінними. Керівництво у здобутті цифрових навичок слід інтегрувати до освітніх, культурних, соціальних та медичних послуг. Ось чому проєкт розвиватиме цифрові компетенції саме тих, хто працює у цих сферах.

Проєкт OdigO включає розробку онлайн-курсу з опанування цифрових навичок і викладання для дорослих та старших людей. Курс включено до декількох навчальних програм університетів, які беруть участь у проєкті, та доступний для студентів, які бажають продовжити навчання. Крім того, в межах проєкту організовується серія вебінарів та відеолекцій, орієнтованих на викладачів університетів-учасників, широких кіл громадськості, а також спеціалістів у сфері освіти, соціальних, медичних та культурних послуг, які працюють з дорослими та старшими людьми. У цьому сенсі проєкт створює можливості обміну знаннями для людей різного віку та з різних установ, які мають різні компетенції та обов'язки. Це допомагає розробити спільну перспективу для покращення компетенцій старших людей у МІГ. Очікується, що всі, хто так чи інакше бажає і може допомогти й підтримати участь старших людей у цифровізованому суспільстві, закликатимуть різні покоління та установи до соціальної відповідальності за допомогою цього проєкту.⁶⁴

Погляд у майбутнє

Останні документи стосовно політики міжнародних організацій урочисто підкреслили гасла «цифрова рівність для всіх» та «ніхто не залишиться осторонь». Втім, схоже, що ці обіцянки так і не були реалізовані для старшого покоління, які почувалися ізольованими й забутими у нинішньому мінливому суспільстві. Особливо це стосується участі старших поколінь у цифровому житті суспільства. Судячи з результатів досліджень практик використання інтернету, проєктів з медійної та інформаційної грамотності, бачимо одне й те саме: люди старшого віку або недостатньо включені до цифрового спілкування, або взагалі з нього виключені. Уряди та різні служби припускають, що «всі» вміють спілкуватися онлайн і мають відповідні навички, але поведінка старших людей цього не підтверджує, і донедавна мало що робилося, щоб поширити ці знання і навички серед старших поколінь. Під час пандемії коронавірусу ми усвідомили гірку

⁶³ Сюзанна Р. та Расі П. (без дати). *Проєкт «Кваліфіковані інструктори з цифрових компетенцій для дорослих та старшого населення у Лапландії» (OdigO)*.

⁶⁴ Дякуємо професорці й докторці Паїві Расі (Päivi Rasi) та викладачці університету ад'юнкт-професорці Ханні Вуоярві (Hanna Vuojärvi) з факультету освіти в Університеті Лапландії, докторці Сюзанні Рівінен (Susanna Rivinen), проєктному менеджеру OdigO; та Ліні Йааскелайнен (Leena Jääskeläinen), віцечленкині муніципальної ради Рованіємі, та багатьом іншим, хто з ентузіазмом долучився до створення цього проєкту і поділився своїми знаннями.

правду: у цій «цифровій ері» відсутність цифрових навичок призводить до цифрового, а потім і до соціального виключення. Для всіх учасників процесу забезпечення добробуту старших людей, які намагаються відстоювати їхні права на участь у всіх сферах соціального життя, це стало справжнім одкровенням.

До кінця 2020 року ця нагальна потреба старших громадян начебто нарешті стала зрозумілою. Висновки Ради ЄС від 12 жовтня 2020 року «Права людини, участь та добробут людей старшого віку в епоху цифровізації» та висновки Міністерської конференції Ради Європи «Штучний інтелект – розумна політика. Виклики для медіа та демократії» від 10-11 червня 2021 р. можна розглядати як довідкові документи, в яких представники уряду бажають за будь-яких обставин забезпечити людям старшого віку знання, навички та інформованість стосовно безпечного та інформованого доступу до цифрового середовища й реалізацію їхніх прав.

Однак цих заяв недостатньо. Їх необхідно враховувати й застосовувати під час розробки політик й у щоденній практиці цифровізації суспільства. Як можна гарантувати права старших осіб на повноцінну участь у нашому суспільстві, як вони можуть стати частиною цифрового суспільства, в якому ми живемо, і як ми всі - уряди, служби, бізнес, громадські організації та самі старші громадяни, можемо створити інклюзивне суспільство, недискримінаційне за віком, ліквідувати ейджизм та реалізувати потенціал усіх поколінь?

Старіння нашого суспільства є одним з «мегатрендів» XXI століття, яке суттєво впливає не тільки на життя старших людей, але й створює можливості та виклики для всіх. Сьогодні майже 20% населення складають особи віком понад 65 років; у 2070 році їхня частка сягне вже 30%. Як же організувати наше суспільство, щоб в його основі лежала повага до людської гідності, свободи, демократії, рівності, та щоб всі могли жити й ставати старшими без дискримінації?

Ми почали з цих питань, щоб з'ясувати, як другий мегатренд – цифрова трансформація – впливає на процеси й виклики та як ми можемо відреагувати на нього. Як цифровізація може підтримати активне та здорове старіння, покращити якість життя, допомогти старшим людям повернути собі незалежність і забезпечити зміну парадигми старіння у цифровому світі, щоб люди старшого віку перетворилися з вразливих на цінних громадян? Обидва мегатренди матимуть успіх лише тоді, коли зміни адекватно та в належний спосіб вирішуватимуть щоденні проблеми людей всіх поколінь, створюючи доступні, інклюзивні середовища для людей будь-якого віку, що дозволять всім вести здоровий та активний спосіб життя й активно долучатися до суспільства, а також задовольнятимуть щоденні життєві потреби.

При вирішенні проблем цих мегатрендів МІГ відіграє ключову роль. МІГ – це інструмент для включення, розуміння й участі у цифровому медійному та інформаційному суспільстві. Це означає набуття навичок з раціонального пошуку, критичної оцінки, використання і доповнення інформації та медіаконтенту; обізнаність щодо своїх прав в інтернеті та способів захисту приватних даних; розуміння, як протидіяти мові ворожнечі та кібербулінгу в інтернеті; розуміння етичних аспектів доступу та використання інформації; наявність компетенцій для участі у цифрових платформах; здатність використовувати медіа та ІКТ для просування принципів рівності, свободи слова, демократії та миру...

Люди старшого віку як важлива гетерогенна група населення з різними потребами та різним освітнім і навчальним досвідом мають право у власний спосіб, в індивідуальному темпі та згідно з власними цілями набувати необхідних знань, навичок та ставлень, щоб здобути медійну та

інформаційну грамотність. Всі зацікавлені сторони, особливо держави-учасниці, мають визнати власну роль та відповідальність щодо медійної грамотності. Вони мають бути готовими вести довгострокові проекти МІГ, брати в них участь та фінансувати їх. Ця відповідальність має поширюватися на всіх зацікавлених сторін, здатних охопити громадян усіх вікових груп і надати їм певні можливості там, де вони наразі знаходяться, створюючи нові мережі поширення знань і навичок МІГ. Для всіх громадян, оскільки у цифровому суспільстві, яке постійно змінюється, не існує так званих «цифрових носіїв» – людей, що вже народилися з цифровою грамотністю та готові на все відповісти; кожен в деякому сенсі є своєрідним емігрантом, який потребує підтримки, щоб «зростати» у цифрову епоху.

Дуже непросто скласти список рекомендацій «як діяти», хоча й настав час діяти. До цього звіту ми включили результати досліджень, власні міркування та інформацію щодо перевірених практик, яку ми знайшли чи до розробки якої долучилися самі. На завершення хочу підкреслити лише **три принципи, важливі для проходження шляху здобуття цифрової МІГ разом зі старшими людьми, у напрямку активної участі у надійному, людиноцентричному цифровому суспільстві**, яке ми сподіваємося запропонувати майбутньому поколінню:

- **МІГ слід розглядати з точки зору прав людини.** У цифрову епоху медіаграмотність є передумовою особистого розвитку, автономії та участі у житті суспільства. Отже, згідно з Рекомендацією [CM/Rec\(2022\)4](#) щодо підтримки сприятливого середовища для якісної журналістики у цифрову епоху, ініціативи з МІГ для всіх вікових груп (а не лише для дітей та молоді), які росуювають навички і знання, необхідні для розпізнання й цінування якісної журналістики, або які ілюструють переваги якісної журналістики для різних цільових груп, демократичних і плюралістичних суспільств, повинні одержати максимальну підтримку від держав-учасниць.
- **Політики з питань старіння, включно з цифровим навчанням та медійною й інформаційною грамотністю, повинні стати мейнстримом та торкатися всіх частин суспільства.** Оскільки ініціативи з МІГ, які зосереджуються на використанні навичок і компетенцій, можна розглядати як комплексний процес навчання протягом усього життя, необхідно з повагою ставитися до учнів старшого віку та їхнього життєвого досвіду. Заохочуємо всіх, хто залучений до процесу викладання принципів МІГ для старших громадян, досліджувати нові інструменти й методи як у цифровій, так і в «реальній» соціальній сфері. Міжнародні організації забезпечують загальну нормативну базу, однак національні, регіональні та місцеві уряди, громадянське суспільство, сфера неформальної освіти, а особливо великі соціальні одиниці – родини та сусіди, що складаються з кількох поколінь, можуть відігравати важливу роль у реагуванні на потреби й очікування старших осіб та ... організувати веселий процес взаємного навчання не лише у цифровій сфері, а й у реальному житті, створивши дружню соціальну атмосферу.
- **Громадяни старшого віку є невід'ємною частиною населення суспільства. Це також чоловіки й жінки віком 75+ років.** Ми розуміємо «довговічність» суспільства та зростаючу тривалість життя як позитивний результат медицини, науки та переходу на здоровий спосіб життя... Однак чому в дослідженнях з питань населення та у даних Євростату немає чоловіків та жінок віком 75+? Виключення старших людей (75+) у дослідженнях необхідно визнати дискримінацією та проявом ейджизму. «Невидимість» старших людей у статистичних опитуваннях населення є болючим фактом через вікове обмеження (74 роки), яке є одним з

критеріїв виключення респондентів з більшості опитувань. В результаті цього старші люди віком 75+ років виключаються з досліджень щодо цифрової трансформації суспільства, цифрового людського капіталу тощо. Врешті-решт, медійна та інформаційна грамотність не сприймається як інструмент забезпечення прав старших людей на активне і гідне старіння та участь у житті цифровізованого суспільства.

Список літератури

- Age Platform Europe (2020). *Цифрова грамотність для старших людей: огляд*. <https://age-platform.eu/policy-work/news/digital-literacy-older-people-overview>, доступ здійснено 22 квітня 2022 р.
- Age Platform Europe (2020). *Дезінформація та COVID-19: причини хвилювань для людей старшого віку?* : www.age-platform.eu/policy-work/news/disinformation-and-covid-19-matter-concern-older-people, доступ здійснено 22 квітня 2022 р.
- Штучний інтелект – Інтелектуальна політика (2021). *Кінцева декларація: Конференція для міністрів Ради Європи, відповідальних за медіа та інформаційне суспільство*, доступно за посиланням: <https://rm.coe.int/final-declaration-and-resolutions/1680a2c9ce>, доступ здійснено 22 квітня 2022 р.
- Штучний інтелект – Інтелектуальна політика (2021). *Резолюція: Конференція для міністрів Ради Європи, відповідальних за медіа та інформаційне суспільство*, доступно за посиланням: <https://rm.coe.int/0900001680a2dc92>, доступ здійснено 22 квітня 2022 р.
- BAGSO (2019), *Люди старшого віку у цифровому світі*, доступно за посиланням: www.bagso.de/fileadmin/user_upload/bagso/06_Veroeffentlichungen/2020/BAGSO_Position_Paper_Older_persons_in_a_digital_world.pdf, доступ здійснено 18 квітня 2022 р.
- BAGSO (2020). *Люди старшого віку та цифровізація*. www.bagso.de/fileadmin/user_upload/bagso/06_Veroeffentlichungen/2020/BAGSO_Statement_Eighth_Report_on_Older_Persons.pdf, доступ здійснено 21 квітня 2022 р.
- Батчелор Дж. (2019). *Увічнення вашої бабусі у грі WWII*, Games Industry, доступно за посиланням: www.gamesindustry.biz/articles/2019-08-06-immortalising-your-grandmother-in-a-wwii-game, доступ здійснено 18 квітня 2022 р.
- Боб Де Шуттер (без дати). *Біо*, доступно за посиланням: <https://www.bobdeschutter.be/about>, доступ здійснено 18 квітня 2022 р.
- Федеральне міністерство у справах сім'ї, старших людей, жінок та молоді (2019). *«Цифровий янгол» розпочинає тур Німеччиною*. www.bmfsfj.de/bmfsfj/aktuelles/alle-meldungen/-digitaler-engel-startet-deutschlandtour-140730, доступ здійснено 21 квітня 2022 р.
- Федеральне міністерство Німеччини у справах сім'ї, старших людей, жінок та молоді (2020). *Achter Altersbericht - Ältere Menschen und Digitalisierung*. www.bmfsfj.de/resource/blob/159916/9f488c2a406ccc42cb1a694944230c96/achter-altersbericht-bundestagsdrucksache-data.pdf, доступ здійснено 21 квітня 2022 р.
- Батлер Р. Н. (1969). MD; *Ейджизм: Ще одна форма фанатизму*, The Gerontologist, том 9, Випуск 4 Частина 1, с. 243–246.
- Центр покращеного старіння (2021). *COVID-19 та цифрові бар'єри*. <https://ageing-better.org.uk/sites/default/files/2021-07/COVID-19-and-the-digital-divide.pdf>, доступ здійснено 22 квітня 2022 р.
- Чепмен та ін. (2020). *Медіаграмотність для всіх. Надання підтримки маргіналізованим групам за допомогою медіа громад*, Рада Європи.
- Чепмен М. та Одерманн М. (2020). *Дослідження Ради Європи DGI(2020)1*, Рада Європи, доступно за посиланням: <https://rm.coe.int/prems-015120-gbr-2018-supporting-quality-journalism-a4-couv-texte-bat-/16809ca1ec>, доступ здійснено 22 квітня 2022 р.

- Комітет Міністрів (2022). *Рекомендація CM/Rec(2022)4 Комітету міністрів державам-членам ЄС стосовно просування сприятливого середовища для якісної журналістики у цифрову епоху*, Рада Європи (2022), доступно за посиланням: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680a5ddd0, доступ здійснено 22 квітня 2022 р.
https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680a5ddd0, доступ здійснено 22 квітня 2022 р.
- Рада Європи (2014). *Права громадян старшого віку*, Рекомендація CM/Rec(2014)2 Комітету Міністрів державам-учасницям, доступно за посиланням: <https://rm.coe.int/promotion-of-human-rights-of-older-persons/16809fb9bf>, доступ здійснено 15 квітня. <https://rm.coe.int/promotion-of-human-rights-of-older-persons/16809fb9bf>, доступ здійснено 15 квітня 2022 р.
- Рада Європи (2021). Конференція міністрів, відповідальних за медіа та інформаційне суспільство. <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/media2021nicosia>, доступ здійснено 22 квітня 2022 р.
- Рада Європи (без дати). *Протидія пропаганді, дезінформації та фейковим новинам*, доступно за посиланням: <https://www.coe.int/en/web/campaign-free-to-speak-safe-to-learn/dealing-with-propaganda-misinformation-and-fake-news>, доступ здійснено 22 квітня 2022 р.
- Рада Європи (без дати). *Захист прав людини в інтернеті*, доступно за посиланням: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806b38ba>, доступ здійснено 22 квітня 2022 р.
- Digitaler Engel (без дати). *Про проєкт*. <https://www.digitaler-engel.org>, доступ здійснено 21 квітня 2022 р.
- DigitalPakt Alter, (без дати). *Про нас*. www.digitalpakt-alter.de/digitalpakt-alter/ueber-uns/, доступ здійснено 21 квітня 2022 р.
- Дорон І та Квінн Г. (2021). *Протидія ейджизму та рух до активного соціального громадянства для осіб старшого віку. Сучасне використання та майбутній потенціал Європейської соціальної хартії. Дослідження*, Департамент Європейської соціальної хартії, Генеральний директорат прав людини та верховенства права, Рада Європи, Страсбург.
- Європейська група регуляторів аудіовізуальних медіапослуг (ERGA, 2021), *Покращення кампаній з медійної грамотності з метою боротьби з дезінформацією*, доступно за посиланням: <https://erga-online.eu/wp-content/uploads/2021/01/ERGA-SG2-Report-2020-Improving-Media-Literacy-campaigns-on-disinformation.pdf>, доступ здійснено 22 квітня 2022 р.
- Європейська спілка громадян старшого віку (ESU, 2021). *Заява: Старші люди та цифрова інклюзія у сучасному інформаційному суспільстві*,: http://esu-epp.eu/wp-content/uploads/2021/04/20210323_EN_ESU-Statement_final.pdf, доступ здійснено 22 квітня 2022 р.
- Європейська Комісія (2010). *Цифровий порядок денний для Європи*, Брюссель, доступно за посиланням: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:EN:PDF>, доступ здійснено 15 квітня 2022 р. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:EN:PDF>, доступ здійснено 15 квітня 2022 р.

- Європейська Комісія (2021), *Цифровий компас 2030: європейський шлях для цифрового десятиліття*, Брюссель, доступно за посиланням: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:EN:PDF>, доступ здійснено 15 квітня 2022 р. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:EN:PDF>, доступ здійснено 15 квітня 2022 р.
- Європейська Комісія (2021). *Фінляндія в індексі цифрової економіки та суспільства*. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi-finland>, доступ здійснено 22 квітня 2022 р.
- Європейська Комісія (2021). *Індекс цифрової економіки та суспільства» (DESI)*. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi>, доступ здійснено 21 квітня 2022 р.
- Європейська Комісія (без дати). *Дубравка Шуїця*, доступно за посиланням: https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2019-2024/suica_en, доступ здійснено 15 квітня 2022 р. https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2019-2024/suica_en, доступ здійснено 15 квітня 2022 р.
- Рада ЄС (2020). *Покращення добробуту осіб старшого віку в епоху цифровізації: ухвалені висновки Ради, ухвалені висновки Ради*, доступно за посиланням: www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/10/12/improving-the-well-being-of-older-persons-in-the-era-of-digitalisation-council-adopts-conclusions/, доступ здійснено 21 квітня 2022 р.
- Європейська федерація журналістів (2022), *Декларація Перуджі для України: негайно зупинити переслідування, катування та вбивства журналістів*, доступно за посиланням: <https://europeanjournalists.org/blog/2022/04/10/perugia-declaration-for-ukraine-the-targeting-torturing-and-killing-of-journalists-must-be-stopped/>, доступ здійснено 22 квітня 2022 р.
- Фань Ц. та Сяо Ю. (2020), *10 технологічних трендів під час пандемії COVID-19*, Світовий економічний форум, доступно за посиланням: www.weforum.org/agenda/2020/04/10-technology-trends-coronavirus-covid19-pandemic-robotics-telehealth/, доступ здійснено 15 квітня 2022 р.
- Агентство ЄС з основних прав (FRA, 2020). *Вибрані результати дослідження щодо віку та цифровізації*, доступно за посиланням www.bmfsfj.de/resource/blob/160708/718712aca2e438178bc34cf3993cb15a/background-paper-fra-conference-data.pdf, доступ здійснено 21 квітня 2022 р.
- Агентство ЄС з основних прав (2021). *Звіт про основні права*, доступно за посиланням: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2021-fundamental-rights-report-2021_en.pdf, доступ здійснено 21 квітня 2022 р.
- Агентство ЄС з основних прав (без дати). *Програмний документ Агентства ЄС з основних прав на 2021-2023 рр.* https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-programming-document-2021-2023_en.pdf, доступ здійснено 20 квітня 2022 р.
- Фрейре П. (1985). *Читання світу та читання слова: Інтерв'ю з Пауло Фрейре*, Language Arts, том 62, № 1, Національна рада викладачів англійської мови, с. 15–21.
- Гріфін В. та О'Галлоран Д. (2019). *Наше спільне майбутнє відповідальної цифрової трансформації – Брифінг ради*, Всесвітній економічний форум, Колоньї, доступно за посиланням: www3.weforum.org/docs/WEF_Responsible_Digital_Transformation.pdf, доступ здійснено 15 квітня 2022 р. www3.weforum.org/docs/WEF_Responsible_Digital_Transformation.pdf, доступ здійснено 15 квітня 2022 р.

- Гьоллер М. (2021). *Людський фактор у соціальних мережах та фейкових новинах: активність британських лідерів думок у Twitter під час кампанії «Брекзит»,* Європейський журнал англійських досліджень, 25:1, с. 80-95.
- Ютте В. та Вільдемерш Д. (2017). *Редакційна стаття: «цифровізація» – нова норма. Численні виклики для освіти й навчання дорослих,* Європейський журнал для досліджень у сфері освіти й навчання дорослих, 8(1), с.7–20.
- Кьоніг Р. та ін. (2018). *Використання інтернету серед європейців старшого віку: аналіз на основі даних SHARE,* Універсальний доступ в інформаційному суспільстві, 17(3), 621-633.
- Мартінез К. та Олссон Т. (2022), *«Теплий експерт» — дружній вчитель? Вивчення цифрових засобів у взаємодії між поколіннями,* Міжнародний журнал досліджень нових медійних технологій, том 0(0), с. 1–17.
- Макдоно К. (2016). *Вплив ейджизму на цифровий бар'єр серед людей старшого віку,* Журнал геронтології та геріатричної медицини, 2:008.
- Ніколчев С. (2016). *Окреслення практик та заходів з медійної грамотності в ЄС-28,* Європейська аудіовізуальна обсерваторія, Страсбург, с. 1-446.
- Палса Л. та Саломаа С. (2019). *Медіаграмотність у Фінляндії,* Міністерство освіти та культури, доступно за посиланням: <https://medialukutaitosuomessa.fi/mediaeducationpolicy.pdf>, доступ здійснено 22 квітня 2022 р.
- Пеннінкс П. (2021). Презентація на тему: *«Цифрове суспільство: виклики, можливості, ризику та перешкоди»,* Літня академія Європейського Союзу громадян старшого віку, доступно за посиланням: <https://rm.coe.int/0900001680a30ea4>, доступ здійснено 18 квітня 2022 р. <https://rm.coe.int/0900001680a30ea4>, доступ здійснено 18 квітня 2022 р.
- Расі та ін. (2019). *Навчання медіаграмотності в будь-якому віці,* Журнал з навчання медіаграмотності 11 (2), Фінляндія, с. 1–19.
- Расі та ін. (2021). *Поширення медіаграмотності серед людей старшого віку: Систематичний огляд,* кварталне видання «Освіта для дорослих», том 71(1), с. 37–54.
- Сюзанна Р. та Расі П. (без дати). *Проект «Кваліфіковані тренери з цифрових компетенцій для дорослих та старшого населення у Лапландії» (OdigO),* доступно за посиланням: <https://www.ulapland.fi/FI/Kotisivut/OdigO-hanke/Key-facts-in-English>, доступ здійснено 22 квітня 2022 р. <https://www.ulapland.fi/FI/Kotisivut/OdigO-hanke/Key-facts-in-English>, доступ здійснено 22 квітня 2022 р.
- TEDx Talks (2015). *Як ігри змінюють те, як ми старіємо | Боб Де Шуттер | TEDxMiamiUniversity,* YouTube, доступно за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=ZfU6DGfhWt8>, доступ здійснено 22 квітня 2022 р.
- Підрозділ інклюзивного соціального розвитку при Департаменті ООН з економічних та соціальних питань (UNDESA DISD, 2021). *Цифрова рівність для громадян будь-якого віку – Міжнародний день осіб старшого віку в ООН-2021 (UNIDOP).* www.youtube.com/watch?v=YCKgRo-Yl-g, доступ здійснено 21 квітня 2022 р..
- ЕЕК ООН (2017). *Міністерська конференція з питань старіння: Стале суспільство для осіб будь-якого віку: Реалізація потенціалу довготривалого життя,* Лісабон, доступно за посиланням: <https://unecce.org/population/events/ministerial-conference-ageing-sustainable-society-all-ages-realizing-potential>, доступ здійснено 15 квітня 2022 р.

- *ЄЕК ООН (без дати). Постійна робоча група з питань старіння.*
<https://unesce.org/population/standing-working-group-ageing>, доступ здійснено 15 квітня 2022 р.
- Робоча група ЄЕК ООН з питань старіння (2021). *Старіння у цифрову епоху*, Концептуальна записка ЄЕК ООН з питань старіння, № 26, доступно за посиланням: <https://unesce.org/sites/default/files/2021-07/PB26-ECE-WG.1-38.pdf>, доступ здійснено 21 квітня 2022 р. <https://unesce.org/sites/default/files/2021-07/PB26-ECE-WG.1-38.pdf>, доступ здійснено 21 квітня 2022 р.
- ЮНЕСКО (2021). *Цифрова грамотність для старших людей*, доступно за посиланням: <https://en.unesco.org/news/digital-literacy-older-persons>, доступ здійснено 22 квітня 2022 р.
- ЮНЕСКО (2022). *Про медійну та інформаційну грамотність*.
www.unesco.org/en/communication-information/media-information-literacy/about, доступ здійснено 22 квітня 2022 р.
- Організація Об'єднаних Націй (2022), *12-а сесія Робочої групи відкритого складу з питань старіння*,: <https://social.un.org/ageing-working-group/twelfthsession.shtml>, доступ здійснено 2 квітня 2022 р.
- Всесвітній економічний форум (2020). *Спільний план дій цифрового розвитку та Заклик до реагування на кризу, спричинену пандемією COVID-19*, Колонії, доступно за посиланням:
www3.weforum.org/docs/WEF_Digital_Development_Joint_Action_Plan_Call_for_Action_report_2020.pdf, доступ здійснено 15 квітня 2022 р.

Ен Германс є професоркою Левенського католицького університету (Бельгія). Має докторську ступінь з педагогічних наук, була професором факультету психології та педагогічних наук (Історія освіти) та міжуніверситетських аспірантських програм з жіночих студій. Була депутаткою Європейського Парламенту (1989-1994), членкинею Бельгійської палати представників (1995-1999), членкинею Ради провінції Фламандський Брабант (2000-2019). Народилася у 1944 році у громаді Гестен-Золдер (Бельгія), старша дочка з шістьох дітей у сім'ї робочого класу. З раннього віку зіткнулася з соціальними перешкодами у школі та продовженні навчання. Через це вона має особливе чутливе ставлення до рівних можливостей кожної особи незалежно від гендеру, походження та умов проживання. За свою кар'єру не раз виступала за права жінок у політиці та професійному житті. Останніми роками займала лідерську роль у рухах за права громадян старшого віку як у Фландрії, так і на європейському рівні. З 2013 року Ен Германс є Президенткою Європейської спілки громадян старшого віку (ESU).

www.coe.int

Рада Європи є провідною організацією із захисту прав людини на континенті. Вона нараховує 46 держав-учасниць, включно з усіма державами-членами Європейського Союзу. Усі держави-учасниці Ради Європи приєдналися до Європейської конвенції з прав людини — договору, спрямованого на захист прав людини, демократії та верховенства права. Європейський суд з прав людини здійснює нагляд за виконанням Конвенції в державах-учасницях.